

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Eliška Suková

Komentovaný překlad vybraných kapitol z knihy „Ludwig Mies van der Rohe - Das Haus Tugendhat“; Daniela Hammer-Tugendhat, Wolf Tegethoff (vyd.), nakl. Springer, 1998

Annotated Czech Translation of Selected Chapters from “Ludwig Mies van der Rohe - Das Haus Tugendhat”; Daniela Hammer-Tugendhat, Wolf Tegethoff (et al.), Springer, 1998

2023

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Tomáš Svoboda, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Bc. Tomáši Svobodovi, Ph.D. za jeho cenné rady a vstřícný přístup při vedení této práce. Dále také Ing. Romanu Sukovi za konzultace odborných termínů a blízkým za podporu během celého studia.

Zadání

Zadaný text přeložte do češtiny a vyhotovený překlad doplňte překladatelským komentářem v rozsahu min. 20 normostran. V komentáři nejprve celkově charakterizujte výchozí text: uveďte, s jakým cílem byl text napsán a jaké stylistické postupy autor volí k dosažení svého záměru. Dále popište, na jaké problémy jste v překladu narazila, a zdůvodněte použité překladatelské postupy a nezbytné posuny, které jste v překladu provedla na úrovni lexika, syntaxe, a především v rovině stylistické. Postupujte přitom od celkové koncepce svého překladu k dílčím řešením. Komentář opatřete bibliografickým soupisem použitých primárních i sekundárních zdrojů, včetně internetových. Kromě dodržení formálních náležitostí stanovených Pravidly pro organizaci studia FF UK se řiďte aktuálními pokyny, pokud jde o podobu odevzdání práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 7. 2023

.....

Eliška Suková

Abstrakt

Tato bakalářská práce se skládá z překladu německého textu do češtiny a odborného komentáře. Dle zadání je překládána vybraná kapitola z knihy *Ludwig Mies van der Rohe - Das Haus Tugendhat* od autorů Daniely Hammer-Tugendhat, Wolfa Tegethoffa a kolektivu. Druhá část obsahuje odborný komentář k překladu, tj. analýzu výchozího textu podle Christiane Nordové, popis překladatelské metody, typologie překladatelských problémů a strategie konkrétních řešení.

Klíčová slova

překlad, překladatelská analýza, překladatelský problém, překladatelský posun, vila Tugendhat, architektura, rekonstrukce, památková ochrana, Mies van der Rohe

Abstract

This bachelor thesis consists of a Czech translation of a German text and a commentary on the translation. According to the assignment, translated is a selected chapter from the book *Ludwig Mies van der Rohe - Das Haus Tugendhat* by Daniela Hammer-Tugendhat, Wolf Tegethoff et al. The second part contains an commentary on the translation, i.e. a translation analysis of the source text according to the model of Christiane Nord, a description of the translation method, typology of the main translation problems with examples and their solutions, and the typology of translation shifts.

Key words

translation, translation analysis, translation problem, translation shift, house Tugendhat, architecture, reconstruction, conservation, Mies van der Rohe

Obsah

Úvod.....	7
1 Text překladu	9
2 Komentář k překladu.....	22
2.1 Překladatelská analýza výchozího textu	22
2.1.1 Vnětextové faktory.....	22
2.1.2 Vnitrotextové faktory.....	25
2.2 Překladatelská metoda a postupy	31
2.3 Překladatelské problémy a strategie řešení	32
2.3.1 Lexikální rovina	32
2.3.2 Syntakticko-stylistická rovina.....	40
2.3.3 Pragmatická rovina	45
2.4 Překladatelské posuny.....	45
2.4.1 Intelektualizace	46
2.4.2 Vynechávka	48
2.4.3 Přidávání	48
3 Závěr	49
4 Bibliografie	50
4.1 Primární zdroj	50
4.2 Sekundární zdroje	50
4.2.1 Tematická literatura	50
4.2.2 Lingvistické a translatické příručky.....	50
4.2.3 Internetové zdroje	51
4.2.4 Osobní konzultace.....	52
5 Přílohy.....	53
5.1 Výchozí text.....	53

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je komentovaný překlad vybrané kapitoly z knihy *Mies van der Rohe – Das Haus Tugendhat* (1998) v rozsahu cca 20 normostran. Tématem vybrané kapitoly jsou historické podmínky památkové ochrany světově proslulé brněnské vily Tugendhat. Přestože v České republice bylo o vile Tugendhat vydáno mnoho publikací, nenajdeme zde však žádnou jinou, která by byla napsána přímým potomkem původních majitelů vily. Kniha dosud nebyla přeložena do češtiny, jelikož spadá do majetku rodiny Tugendhatových a vztahují se na ní autorská práva. Jedná se o knihu, která ve své době poprvé zveřejnila soukromé informace a materiály přímo od původních obyvatel a jejich rodinných příslušníků.

Vila Tugendhat je neobyčejnou stavbou a mnozí odborníci se shodují, že jde o nejlepší předválečné dílo slavného německého architekta Miese van der Rohe. V rámci architektury 20. století a díla Miese van der Rohe se jedná o jednu z nejvýznamnějších unikátních staveb na světě, což jí přirozeně přisuzuje místo v moderní historii a vzbuzuje široký zájem nejen odborné veřejnosti. Vila, dostavěna v roce 1930 jako svatební dar pro manželský pár Grete a Fritze Tugendhatovy, byla v roce 2001 zapsána na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Během své existence prošla vila mnoha změnami a náročnými obdobími, avšak díky kompletní památkové obnově a rekonstrukci z let 2010-2012 byla navrácena do původní podoby z doby jejího dokončení v roce 1930. Dnes ji jezdí obdivovat celý svět a není divu – vila Tugendhat není jen výjimečným architektonickým klenotem, ale vypovídá také mnoho o době, ve které byla postavena. Vypráví totiž o předválečném Brně, příběhu jejích obyvatel a s tím spjatým pohnutým osudem celé rodiny Tugendhatových. Vypráví ale také o normalizaci, utrpení Židů a rozpadu Československa. Z těchto důvodů, ale i díky tomu, že jsem velikou obdivovatelkou modernistické architektury – především z doby, ve které navrhoval svá unikátní díla i Mies van der Rohe – a také sama bydlím v domě postaveném ve 30. letech (který také nese bohatou česko-německou historii), jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala právě toto téma.

Práce se skládá ze dvou částí: překladu a odborného komentáře, která z velké části vychází z překladatelské analýzy dle modelu Christiane Nordové (*Textanalyse und Übersetzen*, 1991), teorie Jiřího Levého (*Umění překladu*, 2012) a dalších významných teoretiků. Dále se věnuje typologii překladatelských problémů, popisu překladatelské strategie, posunů a metody.

Zmíněná problematika a popsané jevy jsou v práci znázorněny na konkrétních příkladech výchozího textu a jeho problematických pasážích, které překládaný text charakterizují a zároveň vyžadují vzhledem k zadání i cíli této práce zvláštní pozornost. Tyto ukázky jsou spolu s odkazem na příslušný řádek v textu označeny zkratkou VT pro výchozí text a CT pro cílový text. Popisované jevy jsou doplněny o příklady odlišené jiným řádkováním a odsazením, pokud jde pouze o jednotlivá slova, slovní spojení či výčty v rámci textu, ty jsou označeny kurzívou bez zkratky a očíslování řádku. Pro přehlednost jsou odlišeny také různé druhy zdrojů – tištěné zdroje jsou citovány dle harvardského systému, zatímco online prameny jsou označeny v průběžných poznámkách pod čarou.

1 Text překlada

Ivo Hammer

Surface is interface. / Povrch jako rozhraní.

Historie a kritéria památkové obnovy vily Tugendhat v Brně

5

K historii vily Tugendhat po emigraci původních majitelů

Večer dne 11. března 1938 se zbožným výrokem kapituloval rakouský kancléř Kurt Schuschnigg před blížícími se německými vojsky. Ještě téže noci zahájili nacističtí fašisté pogrom proti židovským spoluobčanům, představitelům svrženého režimu a známým odpůrcům nacismu. Mocipáni se připravovali na Hitlerův výrok o „vstupu mé vlastní do Německé říše“, oslavovaný davy na vídeňském náměstí Heidenplatz dne 15. března 1938 a na „příznivý“ výsledek referenda ze dne 10. dubna 1938, kterým došlo k tzv. anšlusu (připojení) Rakouska. Během těchto událostí bylo zatčeno více než 70 000 rakouských vlastenců, mužů a žen, od kterých se očekával odpor.

Grete a Fritz Tugendhatovi si byli vědomi důsledků tohoto dění pro Československo, a zejména pro židovské obyvatelstvo. Znali opakované výhrůžky A. Hitlera, který měl v plánu prostřednictvím otevřené intervence „ochránit německé obyvatelstvo“ na území Československa. V den, kdy Hitlerova vojska anektovala Rakousko, tedy 12. března 1938, emigrovala rodina Tugendhatových nejdříve do švýcarského St. Gallenu a následně v lednu 1941 do venezuelského Caracasu. Fritz Tugendhat se z profesních důvodů ve své brněnské vile ještě delší dobu zdržoval i po emigraci zbytku rodiny, vilu opustil jako poslední. Na podzim 1938 se mu podařilo převézt do exilu některé části mobiliáře. Značná část tohoto nábytku se dochovala a je nyní v majetku potomků rodiny Tugendhatových nebo v Muzeu moderního umění v New Yorku (MoMA). Společně s kusy nábytku, které našel Jan Dvořák v sousedství vily, dnes vystavenými v Městské galerii Brno, jsou důležitými zdroji k poznání původní techniky, formy a barvy povrchů. Je pochopitelné, že při nezbytném výběru Fritz Tugendhat upřednostnil nábytek nejvíce spjatý s každodenním životem rodiny: Z matčiny ložnice odvezl kompletní mobiliář – tedy manželskou postel včetně matrací, noční a toaletní stůl, židle „Brno“ z chromované ploché oceli s červeným koženým čalouněním a taburet „Barcelona“. Ze své ložnice s sebou vzal vše kromě postele – konkrétně prosklenou knihovnu, psací stůl a noční stůl. Co se týká vybavení obývacího pokoje, z něj bylo převezeno pouze několik židlí

35 „Brno“, z jídelny pak příborník, křeslo „Tugendhat“ (nyní v MoMA) a bridgeový stůl z prostoru knihovny.

Po okupaci Československa dne 15. března 1939 byla vila v rozporu s mezinárodním právem 4. října 1939 formálně zkonfiskována gestapem a 12. ledna 1942 zapsána do pozemkové knihy města Brna jako majetek Velkoněmecká říše – rovněž protizákonně – a tedy neplatně. 27. února 1946 byla vila svěřena národní správě. O pět let později, 31. října 1950, byla vila bez souhlasu 40 právoplatných vlastníků zapsána v pozemkové knize do vlastnictví československého komunistického státu a byla přidělen Státnímu ústavu léčebného tělocviku. Manželé Tugendhatovi, kteří se v roce 1950 společně se svými dvěma nejmladšími dcerami vrátili z Venezuely do Švýcarska, tehdy nepožádali o restituci, na což by dle jejich vlastnického práva měli nárok. Za tehdejších vlastnických poměrů panujících v komunistickém státě by bylo 45 podání žádosti zbytečné.

Brzy po odchodu sovětských vojsk, tedy ještě v roce 1945, převzala vilu profesorka konzervatoře Karla Hladká pro účely své soukromé rytmické školy. Nájemné tehdy spočívalo v povinnosti vilu znovu uvést do stavu způsobilého k užívání. Účel, ke kterému byla vila tehdy 50 využívána – tedy k provozu soukromé taneční školy a od roku 1950 jako součást dětské nemocnice, kdy byla hlavní velká místnost využívána jako tělocvična pro pohybově postižené děti – lze zpětně považovat za pozitivní a pro prostor prospěšný. V roce 1955 byla budova přiřazena oddělení fyzioterapie a rehabilitace Fakultní dětské nemocnice. 30. prosince 1962 bylo vlastnictví domu formálně převedeno brněnskému Městskému ústavu národního zdraví, 55 pod který patřila i Fakultní dětská nemocnice. Hned o rok později, 6. prosince 1963, prohlásil Státní ústav památkové péče vilu Tugendhat za nemovitou kulturní památku. Tomuto aktu předcházely od počátku 60. let trvalé snahy brněnské kulturní veřejnosti o změnu využití vily a rekonstrukci jejího původního stavu. Jedním z hlavních hybatelů tohoto dění byl František Kalivoda, architekt a zástupce Obce architektů ČSSR pro předběžná jednání s odpovědnými 60 úřady s cílem přeměnit vilu na kulturní památku. Měl podporu významných brněnských kolegů, mimo jiné i Bohuslava Fuchse. Dětská nemocnice, která prostory v té době využívala, s těmito plány pochopitelně nesouhlasila. Grete Tugendhatová o tom v roce 1969 napsala následující: „Aby vzbudil zájem široké veřejnosti, zajistil F. Kalivoda v prosinci 1968 zapůjčení velké západoberlínské výstavy Miese van der Rohe do brněnského Domu umění, kde byla 65 prezentována. Na plakátech stálo: „Výstava Miese van der Rohe, tvůrce vily Tugendhat“. Kritika v novinách a časopisech v celé zemi byla vesměs pozitivní a všichni požadovali obnovu vily. 17. ledna 1969 se v Brně konal přednáškový večer, na němž po F. Kalivodovi a národním

umělci Bohuslavu Fuchsovi vystoupil Dirk Lohan, vnuk Miese van der Rohe, a já. Byli jsme na několik dní pozváni jako čestní hosté města Brna. Po přijetí u primátora se ještě téhož dne na pracovní schůzce všichni zúčastnění shodli na rozhodnutí, že dětská nemocnice bude muset v nadcházejícím srpnu budovu opustit, načež měla okamžitě začít rekonstrukce. Mezitím byla Grete Roderové předána oprava rozlehlé zarostlé zahrady před domem, která ji v roce 1929 společně s Miesem van der Rohe založila. Čeští architekti v čele s F. Kalivodou se o rekonstrukci zasadili s obdivuhodným nasazením a se značným osobním rizikem, lze jen doufat, že jejich úsilí dosáhne svého cíle i přes změněné politické poměry."

Mezi zahraničními hosty konference 17. ledna 1969 byl také berlínský profesor architektury Julius Posener. V březnu a dubnu 1970 se v Moravské galerii v Brně a v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea konala výstava předběžných návrhů na rekonstrukci vily a rekultivaci zahrady a také pracovní jednání za účasti renomovaných architektů z celé republiky.

Renovace v letech 1981-85

Po intenzivním úsilí z let 1969/70 uplynulo více než deset let, než se dětská nemocnice přestěhovala do jiné budovy a mohla začít plánovaná rekonstrukce vily. Původní plán přeměnit vilu Tugendhat na „mezinárodní kulturní centrum“ byl přeformulován dle rozhodnutí městské správy k využití vily jako reprezentativního místa a ubytovacího zařízení významných hostů města. Bohužel se však ukázalo, že tato změna přístupu byla pro historickou podstatu vily prokletím a plnění požadavků běžných hotelových hygienických norem se stalo základem pro plánování.

Projekt, za kterým stál Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů Brno, vedli Dipl. Ing. Arch. Kamil Fuchs Csc a Dipl. Ing. Arch. Jarmila Kutějová, dále také Dipl. Ing. Josef Janeček.

Na realizaci se podílely výhradně firmy z ČSSR. Projektanti zčásti dokázali zabránit velmi dalekosáhlým přáním klienta, např. stavbě bazénu nebo sauny, přičemž měly tyto změny sloužit zejména k využití vily jakožto reprezentativního místa k setkávání a ubytování vzácných hostů. Vzhledem k tomu, že není k dispozici podrobná publikace o provedených úpravách z let 1981-85, vycházíme při popisu detailů jen z omezených faktů. Kromě toho dosud chyběla přesná mezioborová studie a dokumentace materiálů a technik, pozdějších úprav a stavu zachování vily včetně povrchů. Předběžné práce provedené brněnským územním odborným

pracovištěm Národního památkového ústavu, Wolfem Tegethoffem a dalšími je nezbytné prohloubit odpovídajícími průzkumy objektu, technickými a restaurátorskými expertízami v mezioborovém smyslu. Důkladné prozkoumání cílů, metod a výsledků této obnovy je
105 nezbytným předpokladem pro stanovení kritérií další rekonstrukce vily Tugendhat.

Ukázalo se, že rekonstrukce zahrady, která začala v roce 1969, odpovídá původnímu plánu více, než se dříve předpokládalo. Jak uvádí Christiane Kruse, z protokolu pořázeného v roce 1969 vyplývá, „že sama paní Müllerová Roderová doporučila rekonstruovat původní terasu z plochých tesaných lomových kamenů, což se pak také skutečně stalo. Tato podoba byla
110 naplánována již v roce 1930 při zakládání zahrady, nutně byl tedy použit již dodaný lomový kámen...Pomineme-li nuznou výsadbu, byla terasa zrekonstruována v zásadě ‚správně‘.“
Nutno dodat, že ačkoliv byl ex post realizován stavební záměr ověřitelný ústním podáním, k obnově konkrétního historického stavu nedošlo.

Narušení statiky, k němuž došlo na terase v jihovýchodním rohu hlavní budovy, pravděpodobně souvisely s pohyby půdy při rekonstrukci zahrady. Stavební úpravy, které
115 zřejmě pocházely z doby okupace, byly „vráceny“ do původního stavu, tedy odstraněny. Jednalo se o vyvýšení komínu, zazdění průhledu mezi garáží a hlavním domem, zazdění schodišťové stěny, úpravu okapové zóny horního podlaží a drobná zasklení. Dvě později otevřená jižní sklepní okna byla opět zazděna. Tím byly ze stavby odstraněny na první pohled
120 rušivé elementy.

Samořejmě došlo také k opravě střešní izolace a odvodů vody. Velké úsilí bylo věnováno rekonstrukci chybějících částí. Rekonstruovaná zaoblená příčka z vzácné dýhy z makassarského ebenu dle očekávání neměla stejnou kresbu a barvu dýhování jako na fotografiích původního stavu, kde jsou viditelné také současné vestavěné police
125 a dochovaný příborník v jídelně. Z nutnosti kompenzace nedostatečné délky dýhy byla diference vyřešena úpravou s vyšším soklem s nevhodným podélným dýhováním. S ohledem na to, že by neměly být dále ničeny deštné pralesy skrze těžbu vzácných dřevin, by byla i přes tyto nepřesnosti nová rekonstrukce nežádoucí. Navíc je otázkou, zda by i za současných podmínek mezinárodní spolupráce byla k dispozici dýha, která by se alespoň přiblížila
130 originálu, a to v dostatečném množství a délce. I tehdy v Paříži bylo pro samotného Miese van der Rohe značnou výzvou najít vhodný zdroj. V některých ohledech je tedy nezbytné smířit se s tím, že historie vily a podmínky její obnovy se projevují i ve změnách. Historický odstup moderního pozorovatele tak vyžaduje přijetí stop minulosti.

135 Podobným způsobem je také třeba omezit kritiku nahrazení velkých prosklených stěn běžným moderním sklem s dělicí silikonovou spárou. Zrcadlové sklo v potřebné velikosti pasující do původních kovových rámu totiž od 80. let 20. století zřejmě nebylo k dispozici. Nepochopitelné zůstává však nahrazení velké skleněné tabule (východní ze dvou zasouvacích), která se dochovala až do 80. let 20. století.

140

U některých částí rekonstrukce je patrné, že byly omezeny nejen nedostatkem finančních prostředků, jistě ale také nedostatečnou politickou vůlí a mezinárodní spoluprací. Původní podlahu ze žlutobílého, resp. světle šedého korkového linolea, které bylo pravděpodobně po válce obnoveno ve všech místnostech, nahradilo bílé, barevně nestálé PVC, které v blízkosti 145 oken již vykazuje značné stopy hnědnutí a křehnutí. Ve srovnání se sametovým leskem linolea, který lze vidět na původních fotografiích, působí poněkud fádším a zároveň vizuálně iritujícím dojmem. Zvláště rušivě působí obnova obloukového mléčného skla na schodišti pomocí dvoudílných (akrylátových) skel. Stejný dojem vzbuzuje rekonstrukce podsvícené stěny pomocí dvou skel se silikonovým spojením, u nichž je stejně jako u schodiště efekt mléčného 150 skla imitován bílou barvou. Pečlivý výběr materiálů by ani přes vysokou technologickou úroveň v ČSSR nebylo možné zvládnout bez mezinárodní spolupráce.

Původní dřevo jídelního stolu z černé hrušky bylo zrenovováno s příliš výraznou strukturou fládrování. Také nové závěsy v žádném ohledu neodpovídají původním záměrům Miese van der Rohe a jeho spolupracovnice Lilly Reichové, jelikož zřejmě i jejich výroba utrpěla 155 masivním nedostatkem peněz. Je však třeba podotknout, že i přes částečnou neuspokojivost výše uvedených úprav celkově nedošlo k narušení historické podstaty předmětů. Méně šetrný byl postup v oblastech, které souvisely s moderními standardy hotelového zařízení. Při instalaci nových elektrických a vodních rozvodů byly vyměněny nejen původní obklady v kuchyni, sklepě a sanitárních místnostech, z nichž některé byly ještě v dobrém stavu nebo 160 mohly být v každém případě opraveny, ale také sanitární zařízení, baterie, instalace související s ohřevem teplé vody a elektrické vypínače. U této části rekonstrukce byla až do roku 1981 relativně dobře zachovaná historická podstata vily Tugendhat zřejmě z důvodu přizpůsobení technickým a estetickým požadavkům nové stavby a využití budovy jako hotelového zařízení v některých, nikoli nepodstatných částech, poškozena.

165 Také obklady terasy a zahradní schodiště z travertinu utrpěly úpravami ve větším rozsahu, než by bylo z hlediska památkové péče pro obnovení použitelnosti nutné. Dalším příkladem nepovedené změny je odříznutí části původní dýhy při opravě regálů knihovny, pravděpodobně z důvodu pohodlného vkládání doplňků. Vzhledem k tomu, že univerzitní vzdělávání

restaurátorů kamenných objektů a nábytku se v Evropě rozvinulo později, v Německu až
170 přibližně od roku 1988, není příliš překvapivé, že s podobnými řemeslnými způsoby oprav se
můžeme všude po světě setkat až dodnes.

Za velmi povedené se dá však považovat řešení renovace technického vybavení:
K elektrickému spouštěcímu zařízení oken bylo při obnově přistupováno jako k technické
175 památce, stejně jako (z části) v případě klimatizačního systému – motory nebyly vyměněny,
ale opraveny. Z této části rekonstrukce můžeme vnímat zvláště citlivý přístup k zachování
technických prvků.

Zásadním a rozhodujícím kritériem kvality restaurování je způsob zacházení s původními
povrchy. S výjimkou chromovaných (resp. poniklovaných) částí (např. obložení podpěr,
180 topných trubek, větracích otvorů, kování dveří, oken a záclonových lišt) a onyxové stěny dnes
ve vile žádné originální povrchy nenajdeme. Ty byly totiž z části silně poškozeny, jako
v případě travertinových kamenů (dveřní parapety, sokl schodiště, krytina zábradlí horních
teras, podlaha vstupní haly, schody, lišty), které byly upraveny pomocí úhlových brusek
a zažloutlého tmelu. Tyto řemeslné postupy se jakožto zdánlivě jednoduché úpravy kamenných
185 povrchů běžně prováděly i v jiných zemích. Ovšem pouze v případě, že nebyly hodnoceny jako
předmět restaurátorské práce. Většinou bývají povrchy v rámci řemeslné opravy opatřeny
novým nátěrem. Avšak při obnově nátěrů vily byly zpravidla ponechány ty stávající, což
vypovídá o smyslu pro zodpovědnost za zachování památky ze strany projektantů (a také
řemeslníků). Díky tomuto přístupu byla zachována historická podstata, resp. přinejmenším
190 nebyla nijak vážně narušena. Materiál a kvalita povrchu nátěrů odpovídaly standardním
požadavkům na opravy běžné staré zástavby a barevné odstíny byly vybírány na základě
dosavadních znalostí. Původní povrchy dýhou potažených dveří, vestavěných skříní
a knihoven (palisandr rio, zebrano, makassarský eben) jsou – nakolik to lze bez zkoumání
posoudit – naštěstí střídme, ovšem renovované moderními řemeslnými postupy a materiály.
195 Předběžné restaurátorské průzkumy původních materiálů a technik, které by sloužily jako
podklad pro rekonstrukci, provedeny nebyly. Otázkou tak zůstává například to, zda barva
nátěru všech vnějších kovových částí (plot, zábradlí, garážová a sklepní vrata, okenní rámy,
rolety a kování markýz) odpovídá původní „berlínské šedé“ – na poškozených místech lze totiž
vysledovat větší počet vrstev.

200 Při opravách omítek fasád byla zřejmě použita cementová malta a barva na bázi syntetické
pryskyřice (disperzní penetrační nátěr). Tyto materiály bohužel stále odpovídají mezinárodním
normám pro obnovu historických budov. Na historickou podstatu však působí destruktivně –

odpovídající poškození je patrné na několika místech, zvláště intenzivně na boku zahradního schodiště. Tepelná zátěž a nepropustnost vody v kapalném skupenství způsobují zrychlené
205 zvětvávání původního povrchu omítek. Naštěstí se zdá, že zbytky původního mírně nažloutlého (vápenného) povrchu byly zachovány. Několik opravných nátěrů z doby před renovací v letech 1981-85 nabízí jakési překlenutí mezi původním povrchem a novým nátěrem.

Od ubytovacího zařízení po muzeum (1986-1994)

210

V letech 1986-1994 fungovala vila Tugendhat jako reprezentativní místo oficiálních setkání státních a městských představitelů a sloužila také k ubytování těchto návštěv. Jedním z posledních významných dějství, které se ve vile odehrály, bylo setkání Václava Klause a Vladimira Mečiara, kteří zde v srpnu 1992 podepsali dohodu o rozdělení Československa.
215 Vyjma hostů městské správy nebyla budova přístupná veřejnosti, navštívit jí bylo tedy možné pouze ve výjimečných případech. Odborníci z oblasti architektury, zejména ti brněnští, se nevzdali svých původních plánů zpřístupnit vilu veřejnosti a umožnit její kulturní využívání. Plánovali také komplexní rekonstrukci celého prostoru včetně vybavení interiéru dle původního stavu.

220

V roce 1993 založila v Brně skupina architektů neziskový spolek Fond Vily Tugendhat (FVT). Ve stanovách spolku byl určen cíl realizace rekonstrukce a provoz vily jakožto architektonického centra. Do aktivit FVT se velmi brzy zapojili také členové rodiny Tugendhatových. Daniela Hammer-Tugendhatová, dcera Grete a Fritze Tugendhatových, vyjádřila 2. července 1993 v rozhovoru s primátorem Jiřím Horákem přání své matky, aby byla
225 vila plně zrestaurována dle původního stavu a zpřístupněna veřejnosti. Činnost spolku rozhodně nebyla pro první úspěch bez významu – 16. září 1993 rozhodla Rada města Brna o využití vily Tugendhat pro kulturní účely a o pokračování v rekonstrukci.

225

Mezitím byl v Londýně založen druhý neziskový spolek s názvem Friends of Tugendhat (FRIENDS), který rovněž usiloval o zpřístupnění vily veřejnosti a o financování i realizaci její
230 obnovy.

230

V následujících měsících se fond FVT s podporou členů rodiny Tugendhatových a spolku FRIENDS snažil vyjednat s Radou města pronájem domu. Ta s tímto návrhem ovšem nesouhlasila. Nicméně dne 20. ledna 1994 bylo učiněno zásadní rozhodnutí – vila měla být zpřístupněna veřejnosti pod správou Muzea města Brna a zrekonstruována s ohledem na
235 památkovou ochranu. Zároveň byla 1. července 1994 primátorem Jiřím Horákem otevřena jako muzeum.

Od renovace po konzervaci/restauraci

240 I po otevření vily Tugendhat jako muzea snahy o projektování a financování další obnovy pokračovaly. Nicméně, společné smlouvy mezi FVT, FRIENDS a Muzeem nebyly kvůli nedostatečně vymezeným cílům, kompetencím, organizační struktuře a finančnímu řízení vůbec uzavřeny. 3. a 4. března 1995 se ve vile Tugendhat konala schůze zástupců města Brna, Muzea města Brna, Památkového ústavu, FVT, FRIENDS a rodiny Tugendhatových, kde
245 proběhla dohoda o vytvoření koordinačního výboru, který by byl společně zodpovědný za všechna další rozhodnutí. Tato dohoda však nebyla uvedena do praxe. V roce 1995 navrhli dva členové FVT městem financovanou rekonstrukci mobiliáře velkého obývacího pokoje. Cíl zvýšit atraktivitu prostoru pro širokou veřejnost byl tak sice naplněn, avšak kvalita rekonstrukce nábytku se nesečkala s jednoznačným souhlasem – byla kritizována nejen
250 odborníky, ale i bývalými obyvateli vily Tugendhat z důvodu nepřesnosti kopie původního designu, kvality použitých materiálů a jejich barevnosti. Renovovaný nábytek je nahraditelný, otázkou však zůstává, co se bude dál dít s dosud zachovanou historickou stavební substancí budovy?

Diskuze na společných jednáních (a také při kritice konkrétních opatření v období 1981-85, resp. rekonstrukce mobiliáře v letech 1995/96) odhalovaly, že existují různé představy, jak
255 chápat památkovou obnovu, konzervování, celkovou renovaci nebo rekonstrukci. Někteří byli ochotni akceptovat velkou část zásahů a nepřesných úprav z let 1981-85 a vyžadovali především designově efektivní řešení interiéru, jako např. rekonstrukci skleněných výplní, svítidel a nábytku. Navzdory výrazné kritice renovace z let 1981-85 se na ní mělo navázat, ke
260 zvýšení návštěvnické atraktivity byla dokonce navržena výstavba dalšího pavilonu (návštěvnického centra) v zahradě pod vilou a přemístění vstupu na východní stranu. Ostatní kritizovali především nedostatečnou preciznost rekonstrukce. Přáli si co nejdokonalejší kompletní obnovu a revitalizaci, která by z rekonstrukce z let 1981-85 vycházela pouze velmi omezeně. Již v roce 1991, bezprostředně po politických zvratech, sestavil Státní ústav pro
265 rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO), jehož členové realizovali obnovu v letech 1981-85, seznam úprav „kompletní obnovy“. Ten se v roce 1995 stal základem konceptu fyzické obnovy vily, nazvaného Projekt Tugendhat vypracovaného brněnským Památkovým ústavem. Projekt rekonstrukce zahrnoval následující: zopakování stavebních zásahů a nových nátěrů povrchů v interiéru i exteriéru z let 1981-85, odstranění částí
270 rekonstruovaných v letech 1981-85, obnova ve formě a materiálech co nejvěrnějších těm

původním, další opravy a obnova technických zařízení a kování, materiálů a povrchů, další rekonstrukce, odstranění nepůvodních dodatečných úprav a konečně také rekonstrukce mobiliáře. Kritika renovace z let 1981-85 byla většinou spojována s vládnoucím politickým systémem, s nedostatkem materiálních, technických a znalostních zdrojů v komunistickém Československu.

I když zohledníme změny, které vyplývaly z požadavků uživatelů vily, může být toto tvrzení částečně oprávněné. Nicméně, problémy spojené s příliš rozsáhlou obnovou historické architektury, ničením neporušených nebo opravitelných původních struktur a nedostatečnou přesností rekonstrukce nebyly specifické jen pro (tehdejší) socialistickou československou společnost. Diskuse na téma restaurování nebo konzervování přetrvává mezi památkáři již od dob Johna Ruskina (1849) a zároveň poukazuje na problém globálního rozměru. Rozdílné postoje a výsledky ukazují i některé modernější příklady při zacházení se stavbami stylu Neues Bauen (německý architektonický směr 20. a 30. let) při renovaci výstavních kolonií Werkbundu: sídliště Weißenhof ve Stuttgartu (renovace 1981-1986), sídliště ve Vídni (renovace 1983-1985), sídliště Neubühl v Curychu (Zürich-Wollishofen) (renovace 1985-1990) a sídliště od Bruna Tauta v ulici Grellstraße v Berlíně (renovace fasády od 1997). Škála jejich úprav sahá od propracované „totální obnovy“, přes způsob nahrazení zbytků původního zvaný „rekonstrukce podobná originálu“, až po švýcarské „záplatování jako strategie“. Rozdíl mezi „totálně“ opravenou (např. Tessenowův Festspielhaus v drážďanském Hellerau, 1911-13) a rekonstruovanou historickou architekturou, byť provedenou s nárokem na „podobnost s originálem“ (např. stuttgartský sídliště Weißenhof (Weißenhofsiedlung) nebo továrna Fagus v německém Alfeld v Dolním Sasku (Faguswerk) od Waltera Gropia, 1911-14), není příliš velký – jde o novodobé kopie, náhražky s pochybnou, ne-li ztracenou historickou hodnotou. Argumenty pro destruktivní zacházení s původní historickou architekturou jsou obecně známé. Jde o technické či funkční nedostatky nebo nestandardní provedení, např. v případě ochrany proti průniku/průsaku vody nebo zvukové a tepelné izolace. Obvykle jsou založeny na tvrzení, že historická podstata zhoršuje funkčnost, tj. i komerční hodnotu, že oprava je příliš nákladná, neudržitelná nebo není vůbec možná. Zkušenosti z praxe však dokazují, že přizpůsobení modernímu využití je možné i bez zásadní destrukce – opravy často nebývají dražší a jsou také udržitelnější, tj. i dlouhodobě výhodnější. Realizace je možná při volbě kompatibilních materiálů a vhodných (restaurátorských a/nebo řemeslných) pracovních postupů.

Je tu navíc další riziko ohrožující zachování historické podstaty staveb Neues Bauen:
305 Mezinárodní grémia v posledních letech formulují nová kritéria pro konzervaci
modernistických staveb. Ty se odchyľují od Benátské charty z roku 1964 a určují autenticitu
modernistické stavby na základě jejího konceptu a formy, tedy dle designu – nikoliv primárně
s ohledem na použitý materiál a historickou podstatu. Je příčinou vytráčení starého
310 historizujícího pojetí restaurování a způsobu myšlení ve smyslu Viollet-le-Duc (1865)
nedostatek historického a kritického odstupu? Způsob myšlení – struktura – je nyní označována
jako koncept neboli „utopická dimenze“. Skrze jednodimenzionální cíl tohoto způsobu
rekonstrukce jsou ale deformovány a ničeny historické prameny, jež jsou materiální podstatou
dějinných událostí. Z poznatku, že v oblasti památkové péče si zohlednění technické nebo
společensky užité hodnoty žádá kompromisy, přeci nelze vyvozovat, že by měl být respekt
315 k historické podstatě odmítán jakožto „fetišizace mrtvého materiálu“.

Kde jinde, než v materiálu, jsou zhmotněny historické, umělecké či kulturní hodnoty památky
(hodnoty, které je třeba uchopit v technologickém i estetickém kontextu), pokud se nechceme
zcela obejít bez konkrétních památek a nespokojíme se s písemnou a obrazovou dokumentací,
tj. s reprezentací historicky podmíněného stavu poznání.
320

Nabízí teorie a praxe zacházení s modernistickými stavbami ve Švýcarsku alternativu k ničení
historických pramenů? Publikované příspěvky vycházejí ze společného cíle: „*Zachovat co
nejvíce z původní hmoty, nepřizpůsobovat stavby dnešním normám DIN a poškozené prvky
opravovat namísto jejich nahrazování.*“ Otázkou je, co se rozumí pod pojmem „oprava“.
325 Skutečnost, že například vnější plášť domu na sídlišti Neubühl v Curychu byl „...*normálně*
[sic!] renovován, ale okna a dveře byly pouze natřeny...“ pod názvem „renovace štětcem“,
poukazuje na přístup, který je určován spíše řemeslnými pravidly obnovy. Dosud byli
restaurátoři pověřováni pouze zajištěním nálezů v oblasti polychromie, pokud vůbec. Nicméně,
zatím nebyli prakticky nikdy najímáni s cílem vypracovat opravné techniky, které by se
330 zaměřovaly na historické objevy a zachování původních povrchů architektury Neues Bauen.
V omezeném počtu studií o struktuře a barevnosti povrchů moderní architektury jsou
informace o estetických konceptech zřídka propojeny s technologickými údaji získanými
průzkumem objektů.

335 Je nepochopitelné, proč by měla být kritéria památkové ochrany pro architekturu 20. století
odlišná od kritérií pro starší architekturu. Otázkou je také, proč by se Benátská charta z roku
1964 a obecné zásady konzervování a restaurování neměly vztahovat i na architekturu Neues

Bauen. Napětí mezi technickými a společenskými užitnými hodnotami, mezi potřebnými zásahy pro zlepšení funkčnosti na jedné straně a snahou památkové péče o zachování autentických historických zdrojů na straně druhé, není zcela odstranitelné.

Hodnotu vily Tugendhat jako architektonické památky lze jen stěží přecenit. Po zničení barcelonského pavilonu v roce 1929 je vila jediným dochovaným dílem Miese van der Rohe z počátku jeho zralé tvorby. Její materiální podstata, která je dodnes z velké části zachována, má nejen obecný historický význam, ale je také nezanedbatelnou součástí samotného architektonického konceptu. Grete Tugendhatová uvádí, že Mies van der Rohe na jejich první schůzce v Berlíně zdůrazňoval, „*jak je důležité, tedy zejména v moderním prostoru bez zdobení a ornamentů, použití vysoce kvalitních materiálů, což bylo dříve opomíjeno, například také Le Corbusierem*“. Dále dodává: „*Původně měla být naše vila...postavena z cihel, ale ukázalo se, že v Brně nebyl dostatek kvalitních cihel a zedníků v Brně, kteří by je uměli správně položit.*“ Jak je z výpovědi Grete Tugendhatové zřejmé, Mies van der Rohe kladl důraz nejen na samotný materiál, ale za podstatné považoval také jeho vznešenost, tedy jeho integritu a čistotu na jedné straně a precizní řemeslné zpracování na straně druhé. Samozřejmě využíval také vzácnosti materiálu k posílení uměleckého a reprezentativního účinku svých architektonických děl. Právě zacházení s materiálem bylo klíčovým tématem představitelů architektury Neues Bauen.

Máme určité informace o použitých materiálech, konstrukci, designu a barevných odstínech. Nicméně, co víme o vzhledu povrchu? Jak je zpracován, jaké jsou použité nátěrové hmoty, jaká je jejich barva, jak láme světlo a jak se chová při stárnutí?

Neexistuje nic jako hmota bez povrchu. Naše oči vždy vnímají formy a předměty skrze jejich povrch. Povrch je rozhraním (surface is interface), prostředkem mezi architekturou jako hmotou a jejím objemem, jako zastavěným prostorem, jako designem na jedné straně a pozorovatelem na straně druhé.

Pro zachování originální podstaty kulturních hodnot je nezbytné její vymezení na základě vhodného průzkumu a dokumentace, která zajišťuje zachování historických a technologických dat (získání nálezů). Kromě sběru historických údajů o původu a historii konstrukce je třeba zkoumat také materiály, nosné techniky a povrchové úpravy – jak původní techniky a estetiku plánovanou Miesem van der Rohe, tak pozdější úpravy. Dále je důležité zkoumat stav a poškození a důsledně nasbírané informace interpretovat. Tato interpretace zahrnuje nejen hodnocení historických a technologických aspektů původního materiálu a jeho změn, ale také slouží jako základ pro formulaci obsahu a pořadí intervencí. Je třeba zvážit, co a s jakou

naléhavostí je nezbytné pro fyzickou ochranu vily Tugendhat, jak zachovat její užitnou hodnotu a jaké zásahy jsou žádoucí pro odstranění esteticky rušivých změn, které postihly původní architekturu Miese van der Rohe. Bez mezioborové – a vzhledem k významu objektu – také
375 mezinárodní spolupráce mezi různými vědeckými a technickými disciplínami, jako jsou dějiny umění, architektura, statika, klimatologie, stavební fyzika, konzervování/restaurování, a také archeometrické obory jako chemie, mineralogie a mikrobiologie, by výzkum tak komplikovaných staveb jako je vila Tugendhat neměl smysl. Tento proces poznávání vyžaduje mezioborovou spolupráci a může fungovat pouze postupně skrze vzájemnou výměnu
380 informací.

Tento projekt si koncem roku 1996 vzala na starost mezinárodní skupina odborníků z oblasti dějin umění, architektury a památkové péče/restaurace. Kromě výzkumu Wolfa Tegethoffa a Jana Sapáka, ale také díky detailním informacím poskytnutým Grete Tugendhatovou, je k dispozici mnoho historických údajů. Dochované plány nám umožňují porozumět provedení
385 každého detailu. Přesto zůstává mnoho nezodpovězených otázek. Nemáme jistotu, zda ve všech případech konkrétní podoba provedení odpovídala návrhu. A především máme jen omezené informace o použitých materiálech a přesné podobě povrchů architektonických prvků a vybavení.

390 Identifikace a zachování původní substance stavby je specifickým úkolem konzervátorů/restaurátorů. Odpovídající restaurátorský průzkum vily Tugendhat je v současnosti prioritou, a výsledky tohoto průzkumu vyžadují spolupráci s dalšími odbornými oblastmi. Akce plánovaná expertní skupinou na červen 1997 pro restaurátorský průzkum a dokumentaci s mezinárodní účastí konzervátorů/restaurátorů ze specializovaných oborů
395 architektonických povrchů (omítky, nátěry), kamene, lakovaných kovových povrchů a zušlechtěných dřevěných povrchů se však mimo jiné z důvodu nedostatku finančních prostředků neuskutečnila. Je nezbytné provést restaurátorský průzkum těch míst, která trpí akutními poškozeními, tj. venkovní schodiště a přilehlá terasa (nedostatečná stabilita), plochá střecha a horní terasa (problémy se odvodem vody), kovové prvky jako dveře, okna, ploty,
400 pilíře a trámy (koroze) a dřevěné okenice (zvětrávání). Nicméně podle dosud provedených průzkumů nehrozí akutní nebezpečí. Proto bychom měli mít stále dostatek času pro postupný a opatrný mezioborový přístup. Hlavním zájmem by mělo být zachování cenné původní podstaty, která se dochovala, a teprve poté by se měla řešit otázka, jakými materiály a metodami obnovit původní podobu Miesovy architektury z technického a estetického
405 hlediska. Je třeba poznamenat, že jakákoli rekonstrukce zůstává pouze hypotetickou možností.

I při maximální pečlivosti lze ty nejjemnější detaily původní techniky a estetiky poznat a vystihnout pouze nedokonale. Obnova toho, co již neexistuje, nevytvoří takové poměry, o nichž by bylo možné říci více než: *Nějak takhle to mohlo být*. Totéž pak platí pro restaurování nebo opravu toho, co bylo poškozeno. Nevzbuzovalo by to tak vzhledem k historii vily Tugendhat poněkud temný dojem, kdyby po rekonstrukci návštěvník mohl říci: „*Vypadá to, jako by se tu nic nestalo*“? Antinomie památkové péče bude vždy virulentní – chceme zachovat autenticitu substrátů dějin a přitom je měníme.

2 Komentář k překladu

2.1 Překladatelská analýza výchozího textu

Teoretická část práce se nejdříve věnuje překladatelské analýze výchozího textu dle modelu Christiane Nordové (1991). Ta je doplněna o žánrově-stylistické zařazení dle české funkční stylistiky Marie Čechové (2008) a určení funkce komunikátu dle terminologie Romana Jakobsona (1995). Další část práce se zaměřuje na typologii překladatelské metody a strategie, překladatelských problémů a posunů. V jednotlivých příkladech je využito zkratk VT (výchozí text) a CT (cílový text).

Kniha *Mies van der Rohe – Das Haus Tugendhat* pojednává o slavné brněnské vile Tugendhat a vypráví její specifický příběh z perspektivy rodiny, ale také odborníků. Dílo spadá do odborné literatury, přičemž veřejnosti pečlivě přibližuje dosud (do doby vydání knihy v roce 1998) nezveřejněné materiály a informace z rodiny Tugendhat o historii a specifickém příběhu proslulého díla německého architekta Mies van der Rohe, kterému je v knize také věnována samostatná kapitola.

2.1.1 Vnětextové faktory

2.1.1.1 Vysílatel a autoři

Základní informace o autorech výchozího textu najdeme přímo na přebalu knihy a také v příloze ke konci knihy. Na publikaci pracoval kolektivem autorů, přičemž každý z nich sepsal jednu či více kapitol. Témata i struktura kapitol budou dále rozebrány v příslušných částech překladatelské analýzy. Přestože je kniha dílem celkem sedmi autorů, vzhledem k uvedení dvou hlavních autorů přímo na obálce knihy a také celkovému kontextu vydání knihy, budeme vycházet z toho, že hlavními autory jsou kunsthistorička – a zároveň nejmladší dceru původních majitelů vily Grete a Fritze Tugendhatových – Daniela Hammer-Tugendhatová (*1946, Caracas, Venezuela) a Wolff Tegethoff (*1953). Ze všech uvedených informací vyplývá, že největšími iniciátory byli právě tyto dva autoři.

Daniela Hammer-Tugendhatová je profesorkou a docentkou dějin umění ve Vídni, absolvovala studium dějin umění a architektury v Bernu a ve Vídni. Co se týká jejího vztahu k vile

Tugendhat, autorka knihy v ní nikdy nežila. Poprvé ji navštívila se svou matkou v roce 1969. To bylo již v době, kdy bylo vyvíjeno významné úsilí o zpřístupnění vily veřejnosti, potom co po odchodu jejích majitelů dlouhá léta sloužila soukromým účelům, státní správě, komunistického a během druhé světové války i nacistického režimu.¹ Její rodiče ve vile žili pouze osm let, po emigraci v roce 1938 jim byla vila odebrána a rodina zde již nikdy znovu nežila.

Wolf Tegethoff je německý historik umění, odborník na Ludwiga Miese van der Rohe a ředitel Institutu dějin umění v Mnichově. Jeho doktorská práce z roku 1981 pojednává o projektech vil a venkovských domů architekta Miese van der Rohe. V knize sepsal kapitolu k otázce konceptu moderního bydlení, který ilustruje na příkladu vily Tugendhat. Na základě analýzy původního stavebního plánu, kterou vypracoval právě Wolf Tegethoff byla vila zrekonstruována dle původního stavu (viz informace na přebalu knihy).

Dalším členem kolektivu autorů knihy je Ivo Hammer, profesor restaurátorství a manžel Daniely Hammer-Tugendhatové. Právě jeho kapitolu *Surface is interface. Geschichte und Kriterien der Erhaltung des Hauses Tugendhat* (s. 119-143) jsem si vybrala k překladu, jelikož se mi jevila tematicky velmi zajímavá, zároveň také nejvhodnější pro účely této práce, přičemž její délka odpovídá téměř přesně rozsahu 20 normostran. Kapitola popisuje osud vily po emigraci jejích původních obyvatel a průběh i kritéria rekonstrukce a konzervace vily Tugendhat z let 1981-1985. (viz informace na přebalu knihy).

Autorem kapitoly o architektovi vily Miese van der Rohe, která se věnuje celkovému architektonickému konceptu a uvádí čtenáře do jeho díla, je profesor Franz Schulze.

Katalog původního vybavení a nábytku sestavila společně s Wolfem Tegethoffem kunsthistorička Nina Franziska Schneiderová. Tato kapitola obsahuje do své doby poprvé zveřejněné barevné fotografie z vlastnictví rodiny Tugendhat.

Opomenout nelze kapitoly sepsané Grete a Fritzem Tugendhatovými (rodiči Daniely-Hammer Tugendhatové), kteří se vyjadřují k životu ve vile, jejímu příběhu i stavbě. Vysílatelem je nakladatelství Axel Springer SE. Jde o největší evropské nakladatelství s dlouhou tradicí již od

¹ <https://deutsch.radio.cz/ueberwaeltigender-raum-moderner-architektur-daniela-hammer-tugendhat-ueber-die-8546015>

roku 1842. Vydává především vědecké publikace a spolupracuje s univerzitami, výzkumnými institucemi i firmami.²

2.1.1.2 Intence, motiv a příjemce

Jaký byl skutečný záměr vydání knihy se mohu pouze domnívat, ale je pravděpodobné, že motivem je šíření autentických informací k odborné i širší veřejnosti a nalákání k návštěvě vily. Vzhledem k pohnuté historii vily Tugendhat a obrovskému úsilí, které bylo v průběhu desítek let věnováno snaze uchovat kulturní dědictví vily nejen rodinou Tugendhatových, ale také řadou odborníků, spolků i veřejností, by tato publikace mohla nést poslání rozšiřovat povědomí o významu její historickou podstaty i nadále. Podnětem k vydání knihy může být tak pravděpodobně mimo jiné i příležitost ke zveřejnění autentických a do té doby pouze soukromých informací i materiálů přímo od rodiny Tugendhatových, tedy původních majitelů a obyvatelů vily. V knize je prezentován dosud nepublikovaný fotografický materiál z majetku rodiny, který poprvé ukazuje dům v obydlém stavu. Co se týká potencionálního cílového publika, mohou jím být nejen odborníci, ale všichni, kteří se zajímají o historii vily Tugendhat, architekturu 30. let, funkcionalismus nebo česko-německou historii v souvislosti s vilou. Kniha může také sloužit jako materiál pro studenty či další výzkum a publikaci na toto téma.

2.1.1.3 Místo, čas a médium

Výchozí text vyšel jako tištěná kniha pouze v jediném vydání v roce 1998 ve Vídni. Publikace v rozsahu 187 stran byla vydána v nakladatelství Springer (Axel Springer SE) viz. vysílatel. Co se týče média. Katalogová část byla vydána k příležitosti výstavy *Im Brennpunkt der Moderne* v Mnichově. Při stanovení hypotetické zakázky na překlad vyžádaný českým kunsthistorikem, který zpracovává publikaci o vile Tugendhat, by médium cílového textu zůstalo totožné s médiem výchozího textu. Přestože originální text není nijak extrémně spjat s dobou jeho vydání a kultura cílového čtenáře se nijak výrazně neodlišuje od kultury čtenáře výchozího textu, bereme-li při překladu v úvahu cílového čtenáře, některé pasáže vyžadují v překladu nezbytné posuny, které usnadňují srozumitelnost a vytváří z něj relevantnější komunikát pro českého čtenáře. Na konkrétní případy těchto posunů se zaměříme v dalších kapitolách práce. V souvislosti s dobou vydání hraje svou roli také skutečnost, že od roku 1998 již došlo k mnoha dalším událostem, které ovlivnily vily Tugendhat a její podoba se dále proměňovala. V překládané kapitole je např. popisována rekonstrukce z 80. let, přičemž další proběhla

² <https://www.springer.com/de/ueber-springer>

v letech 2010-2012, což ovšem v době vydání knihy ještě logicky nebylo známo. Dnešnímu čtenáři, pro další publikaci či výzkum, by tedy znalosti z této knihy měly být doplněny o a aktuální informací z aktuální dostupné literatury o vily Tugendhat. Pro účely této práce a při zvolené překladatelské strategii (více v kapitolách věnujících se překladatelské strategii) však zůstáváme u informací známých v době vydání původního textu, tedy v roce 1998.

2.1.1.4 Žánrově-stylistické a funkce textu

Pro jasnější porozumění a určení funkce komunikátu, doplníme v následující podkapitole model Christiane Nordové o žánrově-stylistické zařazení dle teorie Marie Čechové (2008) a funkci textu dle Romana Jakobsona (1995).

Ve výchozím textu překládané kapitoly se odborník Ivo Hammer věcně vyjadřuje k dané tematice a rozšiřuje tak odborné informace zejména z oblasti architektury a historie. Na tomto základě lze výchozí text dle kritérií Čechové (2008) považovat za odborný text, který předává nabyté poznatky a uvádí je do širšího okruhu vnímatelů (Čechová 2008, 211), přičemž do velké míry vykazuje vlastnosti odborného textu: přesnost, věcnost, soustavnost, jednoznačnost, jasnost a zřetelnost předávané informace. (Čechová 2008: 212) Zařadit ho tak můžeme do funkčního stylu odborného. Vycházíme-li z modelu Romana Jakobsona (1995) nese originální text z největší části funkci referenční, přičemž autoři podávají odborné poznatky o historii, příběhu a architektuře vily Tugendhat způsobem, díky kterému je čtenář poučen a získá tak relevantní informace. Částečně lze tvrdit, že výchozí text plní také konativní funkci, jelikož svým způsobem láká čtenáře k návštěvě. Nutno však také zmínit, že kniha je z části žánrově nejednoznačně zařaditelná, jelikož místy můžeme narazit na beletrizovanou formu (mimo vybranou kapitolu) – zejména ve vyprávění osobního příběhu rodiny Tugendhat, kde se setkáváme také s emotivní funkcí. Z části se v textu objevuje také funkce estetická, jelikož je doplněn o fotografie a jiné materiály, který jej vizuálně ilustrují a dodávají tak obsaženým informacím na názornosti.

2.1.2 Vnitrotextové faktory

2.1.2.1 Téma, obsah a výstavba

Jak bylo již zmíněno, text výchozího komunikátu je kombinací více subtextů, konkrétně je rozdělen do několika kapitol od různých autorů, které se odlišují také tematicky. Všechny však

pojednávají o historickém dění okolo slavné brněnské vily Tugendhat. V úvodu i dřívější kapitole překladatelské analýzy, která se věnuje autorům a vysílateli jsme si stručně uvedli základní informace o tematickém obsahu kapitol, které v rámci knihy autoři sepsali. Na tomto místě se blíže zaměříme na vybranou kapitolu výchozího textu, která byla zvolena pro překlad v praktické části práce, avšak pro jasné pochopení v kontextu celkového obsahu knihy zmíníme i ostatní kapitoly.

V celém výchozím textu nalezneme prostředky usnadňující orientaci: všechny kapitoly jsou graficky strukturovány do odstavců, na mnoha místech nalezneme citace a odkazy (značené horním indexem) na doplňující zdroje a poznámky, které jsou uvedeny vždy na konci každé kapitoly. Dle Čechové (2008, s. 213) hraje jasná výstavba textu (horizontální členění) důležitou roli v přehlednosti informací a je důležitá pro kohezi textu jako celku. Vnímat můžeme také jasné vertikální členění, tedy doplňující text, např. poznámky či citace. Text je také doplněn fotografiemi, což mu dodává na názornosti a lépe vykresluje zmíněné informace.

Co se týká výstavby výchozího textu, kniha je rozdělena celkem do deseti kapitol, kterým předchází předmluva/poděkování hlavních autorů Daniely Hammer-Tugendhatové a Wolfa Tegethoffa. Následuje úvod s názvem *Das Haus Tugendhat von Ludwig Mies van der Rohe* sepsaný taktéž Danielou Hammer-Tugendhatovou, ve kterém otevírá celý příběh vily Tugendhat a přibližuje okolnosti vydání knihy.

Druhá kapitola *Zum Bau des Hauses Tugendhat* obsahuje projev matky autorky, Grete Tugendhatové, původní obyvatelky vily, kterým oslovila publikum na mezinárodní konferenci o rekonstrukci 17. ledna 1969 v Moravském muzeu v Brně. Vypráví svůj osobní příběh od setkání s Miesem van der Rohe, přes vznik projektu a realizaci stavby, po nastěhování v roce 1930.

Daniela Hammer-Tugendhatová je autorkou i dalších dvou kapitol *Leben im Haus Tugendhat* a „*Kann man im Haus Tugendhat wohnen?*“, přičemž v nich vypráví příběh svých rodičů, popisuje detaily z rodinného životě ve vile a události, které doprovázely vznik této slavné stavby. Najdeme zde také informace o emigraci a osudech rodiny Tugendhatových po odchodu ze země.

Následující kapitola s názvem *Die Bewohner des Hauses Tugendhat äußern sich* se vrací ke slově Grete Tugendhatové a poprvé zde sdílí své myšlenky také její manžel Fritz Tugendhat. Společně podávají svědectví o životě ve vile, které bylo v roce 1931 otištěno v berlínském časopise *Die Form. Zeitschrift für gestaltende Arbeit*. V další krátké kapitole *Architekt und Bauherr*, jejíž součástí je článek *Was gibt Ihnen der Architekt*, vydaný v roce 1934 brněnským spolkem architektů (*Architekten-Interessen-gemeinschaft*), popisuje Grete Tugendhatová roli architekta.

Kapitola zvolená pro překlad nese název *Surface is interface. Geschichte und Kriterien der Erhaltung des Hauses Tugendhat in Brünn*. Jak již bylo zmíněno, tuto část knihy napsal profesor Ivo Hammer, který zde specifikuje problematiku historických podmínek zachování a památkové ochrany vily Tugendhat a popisuje její osud po emigraci původních majitelů v roce 1938. Taktéž se blíže vyjadřuje k průběhu rekonstrukce z let 1981-85 a svou kapitolu zakončuje popisem problematiky konzervace a rekonstrukce historicky chráněné vily až do konce 90. let. Vybraná kapitola je dělena do podkapitol uvedených vlastními podnadpisy, které shrnují podtémata kapitoly. Text je rozdělen do odstavců. Z hlediska struktury kompletního výchozího textu se vybraná kapitola svou výstavbou nijak výrazně neodlišuje od zbytku knihy. Kromě toho je text doplněn fotografiemi, které jsou umístěny po stranách nebo v horní či dolní části stránky, jsou očíslovány a doplněny popisky.

Poslední kapitolou je katalog původního nábytku obsahující předmluvu Niny Franzisky Schneiderové a Wolfa Tegethoffa. Katalog obsahuje očíslované názvy původních kusů nábytku. Následují vždy údaje o návrhu, materiálu, výrobcí atd. Informace jsou přehledně graficky rozdělené a v některých případech také doplněné o fotografie.

Za katalogem se nachází příloha s barevnými fotografiemi, seznam použité literatury, zdrojů a příloh. Následují stručné biografické informace o autorech knihy, přičemž některé z nich jsou uvedeny již na přebalu knihy. Na poslední dvoustraně se nachází reklama nakladatelství Springer, ve které odkazuje na další publikace věnované architektuře.

2.1.2.2 Presupozice

Již z podstaty tohoto druhu odborného textu vychází komunikát již počítá s jistými znalostmi termínů z oblasti architektury, popř. historie. Vzhledem k tomu, že text podrobně pojednává o historickém dění na území tehdejší Rakouské republiky a Československa, počínaje

událostmi spjatými mimo jiné s 2. světovou válkou (od 30. let) a také o architektuře z daného období, je u cílového čtenáře třeba předpokládat základní znalost historického kontextu tehdejší doby a základních architektonických pojmů. V případě (národních) reálií a odborných termínů je taktéž zapotřebí brát při překladu v potaz cílového čtenáře a zvážit doplnění některých informací. Tyto příklady si blíže rozebereme v kapitole *Překladatelské problémy a strategie řešení*.

2.1.2.3 Nonverbální a suprasegmentální elementy

Z hlediska suprasegmentálních prvků text nevykazuje žádné výrazné prvky, které by značily specifické ladění textu. Nadpisy výchozího textu jsou psané stejným druhem písma, jsou však barevně odlišeny – avšak velmi střídmě (tmavě modrá) – a ztučněny. Podnadpisy jsou odlišeny pouze jinou barvou (taktéž tmavě modrá). Text je psán klasickým bezpatkovým písmem – styl písma je zde dle mého názoru součástí grafické úpravy, se kterou v překladu nepracuji, jelikož je tato problematika již na rozhodnutí redakce či nakladatelství. Pro účely této práce je výchozí text přepsán patkovým písmem Times New Roman pouze černé barvy bez dalších grafických úprav.

Výchozí komunikát obsahuje 135 fotografií (černobílých i barevných) z majetku Atelieru Foto de Sandolo a Fritze Tugendhata. Součástí textu jsou i architektonické skicy a návrhy, tyto prvky však ve vybrané kapitole výchozího textu nenajdeme. Všechny fotografie i skicy jsou očíslované a popřípadě i doplněné krátkým popiskem s rokem jejich vzniku. Ve výchozím textu je taktéž využito kurzívy, místy i v kombinaci s uvozovkami, které označují citovanou přímou řeč. Jak bylo již zmíněno, v textu najdeme také horní indexy, které odkazují na poznámky na konci kapitoly. Vybraná kapitola pro překlad obsahuje 8 černobílých fotografií, které text názorně ilustrují a doplňují.

V souladu s hypotetickou překladatelskou zakázkou jsou fotografie, poznámky i odkazy na ně z textu překladu vypuštěny. Tyto zmínky by mohly být pro čtenáře matoucí. Fotografie i poznámky mají čistě doprovodnou funkci a jejich vypuštění nezamezuje porozumění textu.

2.1.2.4 Lexikum

Co se týká lexika výchozího textu, kromě běžné slovní zásoby obsahuje také odborné termíny či pojmy z oblasti architektury např.: *Floatglas*, *Silikonfuge*, *Glassscheibe*, *(Acryl-) Scheiben*, *Korklinoleum*, *Milchglasseffekt*, *Plinthe*, *Balustrade*, *Zementmörtel*, *Binderfarbe* apod. V textu

se místy vyskytuje také filozofická (právní) terminologie jako např. *Antinomie*³ *denkmalpflegerischen Tuns*, *Substrate*⁴ *der Geschichte* apod.

Výchozí komunikát je psán spisovným jazykem (standardizovanou formou němčiny). Jak již vyplývá z funkčního stylu a žánrového zařazení textu, stylisticky či expresivně zbarvené výrazy jako např. *Machthaber* či obrazná vyjádření obsahuje pouze výjimečně:

VT 152: (...) Akzeptanz von Spuren der Geschichte

VT 472: Die Antinomie denkmalpflegerischen Tuns bleibt immer virulent (...)

VT 465-467: Auch mit äußerster Akribie können die feinsten Details (...) nur annähernd untersucht und erfaßt werden.

Jak už je pro němčinu charakteristické, ve výchozím textu se hojně vyskytují kompozita. Při převodu do cílového textu, je třeba tato vyjádření nahradit odpovídajícími víceslovnými ekvivalenty, celkově tedy překlad vyžaduje v tomto ohledu rozvolnění.

Výchozí komunikát se také vyznačuje různorodou škálou výrazů zvyšující koherenci textu:

VT 99-101: **Dies** erwies sich für die historische Substanz des Hauses insofern als verhängnisvoll, **als damit** die üblichen sanitären Standards eines Hotels Planungsgrundlage wurden.

VT 145: **Dennoch** wäre eine neuerliche Rekonstruktion nicht erstrebenswert.

VT 432-434: Ohne interdisziplinäre und – **angesichts** der Bedeutung des Objekts – **auch** internationale Zusammenarbeit verschiedener wissenschaftlicher und technischer Fachgebiete (...)

VT 472-473: Wir wollen die Authentizität der Substrate der Geschichte erhalten, indem wir sie verändern.

V textu najdeme také cizí slova či slova cizího původu či např. *Ressourcen*, *Interface*, *Restaurierung*, *Konservierung*, *structure*, *DIN-Normen*, *Ästhetik* *Pinselrenovation*, *archäometrischer Disziplinen*, *Metier*, což však není pro tento typ odborných textů nijak výjimečné.

Čtenář se ve výchozím komunikátu setkává také s toponymy např. názvy míst: *Heidenplatz*, *Weißenhofsiedlung*, *Werkbundsiedlung Neubühl*, *Grellstraße* apod., s chrématonymy – např.

³ <https://www.duden.de/rechtschreibung/Antinomie>

⁴ <https://www.duden.de/rechtschreibung/Substrat>

názvy institucí, spolků či firem: *MoMA, Kreisanstalt für Gesundheitsfürsorge, Behörde für Denkmalschutz, Verbands der Architekten der ČSSR* apod. V těchto případech je většinou žádoucí zpřístupnění těchto výrazů cílovému čtenáři – jak přesně jsem s těmito případy zacházela si blíže rozebereme v další kapitole.

2.1.2.5 Syntax

Obecně se text vzhledem k typu výchozího komunikátu vyznačuje komplikovanější větnou stavbou. Objevují se souvětí podřadná i souřadná. Text je psán převážně v delších rozvitých souvětích např.:

VT 359-363: Aus der Erkenntnis, daß in der Baudenkmalpflege die Anpassung an technische oder gesellschaftliche Gebrauchswerte manche Kompromisse erfordert, kann doch nicht gefolgert werden, daß der praktizierte Respekt vor der historischen Substanz als „Fetischisierung toten Materials“ abgetan werden muß.

VT 344-348: Praktische Erfahrungen belegen aber, daß die Anpassung an moderne Nutzungen auch ohne große Zerstörungen möglich ist, daß Reparaturen oft nicht teurer, oft nachhaltiger, also auch langfristig kostengünstiger und bei Einsatz kompatibler Materialien, entsprechender (restauratorischer und/oder handwerklicher) Arbeitstechnik auch machbar sind.

Ve výchozím textu se objevují souvětí souřadná např.:

VT 267-269: Das Haus Tugendhat soll in der Verwaltung des Museums der Stadt Brünn öffentlich zugänglich gemacht und denkmalpflegerisch instandgesetzt werden.

Ve většině případů je však text psán v souvětích podřadných např.:

VT 275-277: Entsprechende gemeinsame Verträge des FVT und der FRIENDS mit dem Museum kamen aber nicht zustande, weil Ziele, Kompetenzen, Organisationsstruktur und Finanzgebarung in wesentlichen Punkten nicht genügend definiert waren.

Objevují se však i věty jednoduché např.:

VT 106: An der Ausführung waren ausschließlich Firmen der ČSSR beteiligt.

VT 174: Das ursprünglich schwarze Birnbaumholz des Eßzimmertisches wurde in einer aufdringlichen Maserung rekonstruiert.

Hojně se vyskytují nominální konstrukce např.:

VT 106-109: Die Projektanten konnten zum Teil sehr weitgehende Wünsche des Auftraggebers, der vor allem **die Nutzung** als repräsentatives Gästehaus im Auge hatte, verhindern, z. B. **die Einrichtung** eines Schwimmbeckens oder einer Sauna.

Nominální vazby mohou sloužit ke kondenzaci⁵ (zhuštění informací) i dekonduzaci (např. multiverbizace⁶) textu. Obecně je u němčiny vnímána výrazněji nominální styl než v češtině, což se ukazuje i v případě našeho textu. Tuto problematiku blíže rozebereme v kapitole *Překladatelské problémy a strategie řešení*.

Častý je také výskyt několikanásobných větných členů a výčtů, např.:

VT 432-437: Ohne interdisziplinäre und –angesichts der Bedeutung des Objekts – auch internationale Zusammenarbeit verschiedener wissenschaftlicher und technischer Fachgebiete wie **Kunstgeschichte, Architektur, Statik, Klimatologie, Bauphysik, Konservierung/Restaurierung, archäometrischer Disziplinen wie Chemie, Mineralogie und Mikrobiologie** sind Untersuchungen so komplexer Objekte wie das Haus Tugendhat nicht sinnvoll.

VT 456-460: Die restauratorische Untersuchung jener Bereiche, die akute Schäden aufweisen, also **die Außentreppe und anschließende Terrasse (mangelnde Stabilität), das Flachdach und die obere Terrasse (Mängel in der Drainagierung), die Metallteile: Türen, Fenster, Zäune, Pfeiler, Träger (Korrosion) und die Holz-Rolläden (Verwitterung)** ist zwar dringlich, nach den bisherigen Untersuchungen besteht aber keine akute Gefahr (Farbabb. 19).

Vzhledem k hypotetické zakázce a zvolené překladatelské strategii jsem se při překladu snažila držet původního členění vět. Jelikož u cílového textu dle hypotetické zakázky zachováváme stejné médium jako u textu výchozího, struktura vět není nutno výrazně upravovat. V případech, kdy velmi složitá větná stavba a dlouhá souvětí vedla k nesrozumitelnosti, jsem se však rozhodla některá složitá souvětí rozdělit do kratších vět či upravit jejich pořadí. Tyto příklady si blíže uvedeme v následující kapitole.

2.2 Překladatelská metoda a postupy

Cílem této práce je vytvořit ekvivalentní překlad, který zachová přesný obsah původního textu, přičemž využívá jazykových prostředků odpovídajících českým stylistickým i žánrovým normám. Proto je důležité, aby mezi originálem a překladem existovala co největší funkční ekvivalence, ovšem s ohledem na specifika obou jazyků. Před uvedením konkrétních překladatelských řešení a strategií je nutno zmínit zvolenou překladatelskou koncepci, která bude ideálně sloužit k realistickému vystižení výchozího komunikátu.

⁵ <https://www.czechency.org/slovník/KONDENZACE>

⁶ <https://www.czechency.org/slovník/MULTIVERBIZACE>

Dle Levého (2012: 50) se proces překladau skládá ze tří částí: pochopení předlohy, interpretace předlohy a přestylování předlohy. V každé z těchto fází mohou vyvstat obtíže či chceme-li překladatelské problémy, kterým se budeme věnovat v další kapitole *Překladatelské problémy a strategie řešení*.

Christiane Nordová v knize *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis* (2005: 80) rozlišuje mezi dvěma typy překladau: dokumentárním a instrumentárním. Dokumentární překlad slouží jako záznam komunikace mezi autorem výchozího textu a příjemcem výchozího textu, zatímco instrumentární překlad funguje jako prostředek či nástroj, který převádí sdělení autora výchozího textu k příjemci cílového textu. V případě našeho překladau dominuje metoda dokumentární, především vzhledem k druhu textu – pro odborný text je dokumentární překlad vhodnější než instrumentární, avšak jistá místa si vyžadovala instrumentární přístup.

Dle Levého (2012: 103-105) musí překladatel během překladatelského procesu neustále vyrovnávat mezi překladatelskou věrností a volností. Pokud překladatel volí metodu věrného (doslovného) překladau, pokouší se tak o vytvoření přesné reprodukce výchozího díla. Oproti tomu pomocí volné (adaptační) metody naopak usiluje o to, aby překladem vzniklo původní umělecké dílo. Dále dle Levého „překlad musí samozřejmě být pokud možno přesnou reprodukcí původního díla, ale především musí být hodnotným literárním dílem českým“ (Levý 2012: 82). Jak tvrdil O. Fischer, „překlad musí být do té míry volný, aby mohl být věrný“ (Fischer podle Levého 2012: 80). Cílem překladau je „zachovat, vystihnout, sdělit původní sdělení, nikoliv vytvořit dílo nové“ (Levý 2012: 79), přičemž by měl překladatel zachovat významovou a estetickou hodnotu původního díla. Toho může docílit pouze vhodně zvolenými prostředky, tedy „překlad nemůže být stejný jako originál, ale má stejně působit.“ (Levý 2012: 83) Je proto důležité překládat s ohledem na účel překladau, jen tak může být funkční. Zvolená překladatelská strategie vždy musí tomuto účelu odpovídat, což pak usnadňuje rozhodovací proces při konkrétních postupech a řešeních překladatelských problémů.

2.3 Překladatelské problémy a strategie řešení

2.3.1 Lexikální rovina

V této části práce si uvedeme některé příklady překladatelských problémů na lexikální rovině. Zejména v této části jsem samozřejmě pracovala se základními jazykovými příručkami a slovníky, které jsou uvedeny v bibliografii.

2.3.1.1 Kompozita

Co se týká kompozit, v němčině je tvoření slov pomocí skládání (kompozicí) běžné, zatímco v češtině je tento způsob tvorby slov spíše méně časté. (Čechová 2000: 94) Dle Štíchy (2015: 426-427) se v němčině velmi často vyskytují kompozita složená ze dvou i více substantiv, namísto českých adjektivních nebo substantivních přívlastků. V češtině jsou jejich ekvivalentem složitější substantivní skupiny, což může při překladu vést k problémům. Jak uvádí Štícha (2015: 426-428) kompozitivní atribuce je typická tedy spíše pro němčinu a v češtině nacházíme spíše atribuci adjektivní či substantivní. Při překladu jsem převod kompozit řešila následujícími způsoby (příklady jsou uváděny v lemmatické formě):

a) Substantivum a přívlastek shodný

VT 48: Eigentumsverhältnissen

CT 44: Vlastnické poměry

VT 60: Kulturdenkmal

CT 56: Kulturní památka

VT 98: Stadtverwaltung

CT 88: Městská správa

VT 136: Störfaktoren

CT 120: rušivé elementy

b) Substantivum a přívlastek neshodný

VT 37: Bibliotheksbereich

CT 35: Prostor knihovny

VT 100: Planungsgrundlage

CT 89-91: Základ pro plánování

VT 113: Erhaltungszustand

CT 100-101: Stav zachování

c) Jednoslovné substantivum

VT 14: Volksabstimmung

CT 13: Referendum

VT 143: Speisezimmeranrichte

CT 125: Příborník

V některých případech jsem zvolila opis vedlejší větou:

VT 45-47: Das Ehepaar Tugendhat, das im Jahr 1950 mit den beiden jüngsten Töchtern aus Venezuela in die Schweiz zurückgekehrt war, stellte damals keinen Antrag auf **güterrechtliche** Restitution, (...)

CT 41-44: Manželé Tugendhatovi, kteří se v roce 1950 společně se svými dvěma nejmladšími dcerami vrátili z Venezuely do Švýcarska, tehdy **nepožádali o restituci, na což by dle jejich vlastnického práva měli nárok.**

Výše uvedený příklad souvisí také s překladatelskými posuny, kterým se budeme věnovat v další kapitole.

2.3.1.2 Antroponyma

Dle Levého (2012: 106) je vlastní jméno možné přeložit jen v případě, pokud nese významovou hodnotu. Vzhledem k žánrově-stylistickému zařazení výchozího textu lze tvrdit, že v něm jména nenesou žádný významový charakter, proto jejich převod řešíme transkripcí s českou deklinací. V případě antroponym jsem tedy také dle současného úzu ponechala tvary jmen v původní podobě, pouze jsem je v případě potřeby vyskloňovala a ženská jména přechylovala. „V současném úzu převažuje tendence ponechávat jména v původní cizojazyčné podobě a začleňovat je do českého kontextu pouze formou jejich skloňování, a to v soulase s jejich zakončením podle českých deklinačních vzorů, u ženských příjmení pak formou jejich přechylování, vycházejícího ze zásad českého gramatického systému.“⁷

VT 398-401: **Grete Tugendhat** berichtet, daß Mies van der Rohe in der ersten Besprechung, die in Berlin stattfand, darlegte, „*wie wichtig gerade im modernen, sozusagen schmuck- und ornamentlosen Raum die Verwendung von edlem Material sei, und wie das bis dahin vernachlässigt worden war, z.B. auch von **Le Corbusier***“.

CT: 346-349: **Grete Tugendhatová** uvádí, že Mies van der Rohe na jejich první schůzce v Berlíně zdůrazňoval, „*jak je důležité, tedy zejména v moderním prostoru bez zdobení a ornamentů, použití vysoce kvalitních materiálů, což bylo dříve opomíjeno, například také **Le Corbusierem***“.

2.3.1.3 Toponyma

Převod toponym nabízí více řešení než překlad antroponym, ve většině případů jsem však zvolila taktéž transkripci s českou deklinací, přičemž jsem v některých případech přidala vnitřní vysvětlivku, kterou je dle Levého (2012: 114) vhodné přidat, pokud čtenář překladu nerozumí něčemu, čemu rozumí čtenář původního textu:

⁷ <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6399>

VT 12: (...) am Wiener Heidenplatz (...)
CT 12: (...) na vídeňském náměstí Heidenplatz (...)

VT 333-337: Der Unterschied zwischen einer „total“ instandgesetzten (z. B. **Tessenows Festspielhaus in Dresden Hellerau**, 1911-13) und einer rekonstruierten historischen Architektur, auch wenn sie mit dem Anspruch auf ‚Originalähnlichkeit‘ durchgeführt wurde (z.B. **die Stuttgarter Weißenhofsiedlung oder die Alfelder Faguswerke von Walter Gropius**, 1911-14), (...)

CT 289-293: Rozdíl mezi „totálně“ opravenou (např. **Tessenowův Festspielhaus v drážďanském Hellerau**, 1911-13) a rekonstruovanou historickou architekturou, byť provedenou s nárokem na „podobnost s originálem“ (např. **stuttgartský sídliště Weißenhof (Weißenhofsiedlung) nebo továrna Fagus v německém Alfeld v Dolním Sasku (Faguswerk)** od Waltera Gropia, 1911-14), (...)

VT 327-330: (...) Renovierung der **Weißenhofsiedlung in Stuttgart** (Renovierung 1981-86), der **Wiener Werkbundsiedlung** (Renovierung 1983-1985), der **Werkbundsiedlung Neubühl, Zürich-Wollishofen** (Renovierung 1985-1990) und Bruno Tauts Siedlung in der **Grellstraße, Berlin** (...)

CT 284-287: (...) renovaci výstavních kolonií **Werkbundu: sídliště Weißenhof ve Stuttgartu** (renovace 1981-1986), **sídliště ve Vídni** (renovace 1983-1985), **sídliště Neubühl v Curychu (Zürich-Wollishofen)** (renovace 1985-1990) a sídliště od Bruna Tauta v **ulici Grellstraße v Berlíně** (...)

Ve výše uvedeném příkladu můžeme vidět také další možnost převodu toponyma *Berlin*, který má v češtině přímý ekvivalent *Berlín*, jde zde tedy o překlad v pravém slova smyslu.

2.3.1.4 Chrématonyma

V případě chrématonym jsem postupovala velmi obdobně jako u předchozích typů propriet. Vždy jsem se snažila najít vhodný český ekvivalent, kterým jsem nahrazovala původní názvy institucí, přičemž jsem čerpala z paralelní odborné literatury:

VT 58-60: Bereits ein Jahr später, am 6.12.1963, erklärte **die staatliche Behörde für Denkmalschutz** das Haus Tugendhat zum Kulturdenkmal von Südmähren

CT 55-56: Hned o rok později, 6. prosince 1963, prohlásil **Státní ústav památkové péče** vilu Tugendhat za nemovitou kulturní památku.

VT 87-88: In der **Mährischen Galerie Brünn** und im **Ethnographischen Institut des Mährischen Museums in Brünn**

CT 78-79: (...) v **Moravské galerii v Brně** a v **Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea** (...)

V případě, že se jednalo o mezinárodní zkratku, přidala jsem při první zmínce vysvětlivku a ponechala jsem původní tvar v závorce, dále v textu jsem používala už pouze zkratku:

VT 26: MoMA

CT 25-26: Muzeu moderního umění v New Yorku (MoMA)

2.3.1.5 Termíny a reálie

Při překladu termínů a reálií z oblasti architektury či historie jsem se při převodu vycházela z paralelní odborné literatury (Černá, Černoušková 2017; oficiální webové stránky Vily Tugendhat⁸; webové stránky Zprávy památkové péče⁹ a další uvedené v bibliografii) a z konzultací s vedoucím práce PhDr. Bc. Tomášem Svobodou, Ph.D. a stavebním inženýrem Ing. Romanem Sukem. K účelům odborného komentáře jsem vybrala pouze některé z termínů, se kterými jsem se během překladu setkala. Několik z nich si podrobněji rozebereme v následujících příkladech.

Historische Substanz

Velmi zásadní termín objevující se ve výchozím textu na mnoha místech je pojem *Historische Substanz*, který není možná do takové míry odborným pojmem, ale v překladu nese značný význam. Po konzultaci i rešerši v odborné literatuře jsem se rozhodla tento pojem přeložit výrazem *historická podstata*:

VT 99-101: Dies erwies sich für die **historische Substanz** des Hauses insofern als verhängnisvoll, als damit die üblichen sanitären Standards eines Hotels Planungsgrundlage wurden.

CT 88-91: Bohužel se však ukázalo, že tato změna přístupu byla pro **historickou podstatu** vily prokletím a plnění požadavků běžných hotelových hygienických norem se stalo základem pro plánování.

VT 177-179: Es muß aber festgehalten werden, daß mit den oben genannten Rekonstruktionen, auch wenn sie teilweise unbefriedigend sind, insgesamt kaum **historische Substanz** zerstört worden ist.

CT 155-156: Je však třeba podotknout, že i přes částečnou neuspokojivost výše uvedených úprav celkově nedošlo k narušení **historické podstaty** předmětů.

⁸ <https://www.tugendhat.eu>

⁹ <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2020/01/06.pdf>

Restaurierung, Renovierung, Konservation, Konservierung

Výrazy *Restaurierung*, *Renovierung* a *Konservation* jsou pro celý text velmi zásadní, proto je zde uvádím ve vybraných termínech. Český výraz *rekonstrukce* můžeme považovat za jeden z ekvivalentů termínu *Renovierung*, lze však použít i přesný překlad *renovace*, záleží však na kontextu a dané problematice, volba tudíž není vždy jednoznačná:

VT 202-203: Ein wesentliches und für die äußere Erscheinung entscheidendes Kriterium für die Qualität einer **Restaurierung** ist der Umgang mit den originalen Oberflächen.

CT 178-179: Zásadním a rozhodujícím kritériem kvality **restaurování** je způsob zacházení s původními povrchy.

Ne vždy jsem zvolila přímý ekvivalent, v některých případech (za podmínky zachování významu) jsem pojem opsala, jelikož si myslím, že čeština tyto obměny stylisticky snáší lépe než němčina. Tento postup jsem volila však vzhledem k překladatelské strategii a typu textu pouze výjimečně:

VT 197-198: Die Hebevorrichtung für die Fenster wurde als technisches Denkmal ebenso **restauriert** wie (teilweise) die Klimaanlage, sogar die Motoren wurden nicht erneuert, sondern repariert.

CT 173-175: K elektrickému spouštěcímu zařízení oken bylo při **obnově** přístupováno jako k technické památce, stejně jako (z části) v případě klimatizačního systému – motory nebyly vyměněny, ale opraveny.

Výraz *Restaurierung* si však v jistých pasážích vyžadoval i doslovný překlad:

VT 272: Von der Renovierung zur Konservierung/**Restaurierung**

CT 238: Od renovace po konzervaci/**restauraci**

Německý výraz *Konservierung* jsem v některých případech překládala českým ekvivalentem *konzervace*, ovšem na některých místech jsem se rozhodla pro pojem *konzervování*, jelikož v daném kontextu lépe odpovídal stylistickým požadavkům cílového textu:

VT 272: Von der Renovierung zur **Konservierung**/Restaurierung

CT 238: Od renovace po **konzervaci**/restauraci

VT 290-294: In den Diskussionen während der gemeinsamen Sitzungen (und auch in der Kritik an den konkreten Maßnahmen 1981-85 beziehungsweise der Rekonstruktion der Möbel 1995/96) wurde immer wieder deutlich, daß unterschiedliche Vorstellungen existieren von dem, was unter denkmalpflegerischer Instandsetzung, unter **Konservierung**, unter vollständiger Renovierung, unter Rekonstruktion verstanden werden sollte.

CT 254-256: Diskuze na společných jednáních (a také při kritice konkrétních opatření v období 1981-85, resp. rekonstrukce mobiliáře v letech 1995/96) odhalovaly, že existují různé představy, jak chápat památkovou obnovu, **konzervování**, celkovou renovaci nebo rekonstrukci.

Baudenkmalpflege

Německý termín *Baudenkmalpflege* (a jeho odvozené tvary) je pro překlad taktéž velmi důležitým pojmem, se kterým bylo třeba zacházet velmi pečlivě. Ve většině případů jsem zvolila český ekvivalent *památková péče*:

VT 359-361: Aus der Erkenntnis, daß in der **Baudenkmalpflege** die Anpassung an technische oder gesellschaftliche Gebrauchswerte manche Kompromisse erfordert, (...)

CT 313-314: Z poznatku, že v oblasti **památkové péče** si zohlednění technické nebo společensky užité hodnoty žádá kompromisy, (...)

VT 387-392: Die Spannung zwischen technischen und sozialen Gebrauchswerten, zwischen den notwendigen, den Gebrauchswert verbessernden Eingriffen einerseits und dem **denkmalpflegerischen** Bestreben nach Erhaltung der authentischen historischen Quelle andererseits ist nicht aufhebbar.

CT 338-340: Napětí mezi technickými a společenskými užitnými hodnotami, mezi potřebnými zásahy pro zlepšení funkčnosti na jedné straně a snahou **památkové péče** o zachování autentických historických zdrojů na straně druhé, není zcela odstranitelné.

V některých případech jsem opět termín opsala jinými slovy, nikoli doslovným překladem. Tento postup jsem však zvolila pouze v případě, že to v daném kontextu významu bylo možné, tedy pokud tato změna nezměnila význam ani výpovědní hodnotu tvrzení:

VT 214-216: Es spricht für das **denkmalpflegerische** Verantwortungsbewußtsein der Projektanten (und auch der Handwerker), daß bei der Erneuerung der Beschichtungen in der Regel die vorhandenen Beschichtungen belassen wurden.

CT 187-189: Avšak při obnově nátěrů vily byly zpravidla ponechány ty stávající, což vypovídá o smyslu pro zodpovědnost za **zachování památky** ze strany projektantů (a také řemeslníků).

Architektur des Neuen Bauens

V němčině zavedený pojem *Architektur des Neuen Bauens* v překladu taktéž vyžadovala specifická překladatelská řešení. Jelikož jsem v češtině nedohledala jednoznačně zavedený ekvivalent pro tento termín, zvolila jsem řešení ponechat původní znění, ke kterému jsem při

první zmínce doplnila vysvětlivku pro cílového čtenáře, který pravděpodobně o tomto termínu nemá stejné povědomí jako čtenář původního komunikátu.

VT 326-327 Auch jüngere und jüngste Beispiele des Umgangs mit **Architektur des Neuen Bauens**

CT 282-284: Rozdílné postoje a výsledky ukazují i některé modernější příklady při zacházení se **stavbami stylu Neues Bauen (německý architektonický směr 20. a 30. let)**

VT 386-388 (...) warum die Charta von Venedig von 1964 und allgemeine Prinzipien der Konservierung/Restaurierung nicht auch für Architektur des Neuen Bauens gelten sollen.

CT 336-338: Otázkou je také, proč by se Benátská charta z roku 1964 a obecné zásady konzervování a restaurování neměly vztahovat i na **architekturu Neues Bauen**.

Werkbund

Ve výchozím textu se objevil také německý pojem *Werkbund*, přesněji ve spojení *Werkbundsiedlung*. Informace o tomto pojmu jsem zjišťovala v tematické odborné literatuře¹⁰ a následně jsem je v odpovídající pasáži doplnila do překladu. Vycházela jsem z toho, že tento pojem není pro českého čtenáře nijak obecně známý, proto jsem s tímto výrazem zacházela opět způsobem přidání vnitřní vysvětlivky popř. opisem:

VT 327-330: (...) die Renovierung der **Weißenhofsiedlung in Stuttgart** (Renovierung 1981-86), der **Wiener Werkbundsiedlung** (Renovierung 1983-1985), der **Werkbundsiedlung** Neubühl, Zürich-Wollishofen (Renovierung 1985-1990) und Bruno Tauts **Siedlung** in der Grellstraße, Berlin (Fassadenrenovierung seit 1997) (...)

CT 284-287: (...) při renovaci **výstavních kolonií Werkbundu: sídliště** Weißenhof ve Stuttgartu (renovace 1981-1986), **sídliště** ve Vídni (renovace 1983-1985), **sídliště** Neubühl v Curychu (Zürich-Wollishofen) (renovace 1985-1990) a **sídliště** od Bruna Tauta v ulici Grellstraße v Berlíně (renovace fasády od 1997).

¹⁰ <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2020/01/06.pdf>, <https://www.werkbundsiedlung-wien.at/cs/>

2.3.2 Syntakticko-stylistická rovina

2.3.2.1 Složitá souvětí

Jak jsem zmiňovala již v předchozí části práce, dlouhá složitá souvětí jsem v některých případech rozdělila, popř. uspořádala či opsala tak, aby jim cílový čtenář lépe porozuměl:

VT 193-195: Solche handwerklichen Methoden der Reparatur sind aber bis heute in allen Ländern zu finden. Die Hochschulausbildung von Restauratoren für Steinobjekte und für Möbel hat sich in Europa erst spät entwickelt, in Deutschland erst seit ca. 1988.

CT 168-171: Vzhledem k tomu, že univerzitní vzdělávání restaurátorů kamenných objektů a nábytku se v Evropě rozvinulo později, v Německu až zhruba od roku 1988, není příliš překvapivé, že s podobnými řemeslnými způsoby oprav se můžeme všude po světě setkat až dodnes.

VT 45-48: Das Ehepaar Tugendhat, das im Jahr 1950 mit den beiden jüngsten Töchtern aus Venezuela in die Schweiz zurückgekehrt war, stellte damals keinen Antrag auf güterrechtliche Restitution, nachdem dies unter den im kommunistischen Staat herrschenden Eigentumsverhältnissen ohnehin sinnlos gewesen wäre.

CT 41-44: Manželé Tugendhatovi, kteří se v roce 1950 společně se svými dvěma nejmladšími dcerami vrátili z Venezuely do Švýcarska, tehdy nepožádali o restituci, na což by dle jejich vlastnického práva měli nárok. Za tehdejších vlastnických poměrů panujících v komunistickém státě by bylo podání žádosti zbytečné.

2.3.2.2 Nominalizace a verbalizace

Dle žánrově-stylistického zařazení výchozího textu lze počítat s vyšším stupněm nominalizace, tedy větší kondenzace informací a ekonomičnosti (Eroms 2014: 145). Dle Čechové (2008: 221) je důležitým rysem odborných textů právě tendence k nominalizaci i v češtině. I když má němčina obecně spíše nominální charakter, nelze genericky tvrdit, že by v německých textech vždy převažoval nominální styl a v českých naopak verbální. V překladu jsem nominální vazby vzhledem k charakteru textu mnohdy ponechala, na některých místech bylo však pro češtinu přívětivější nominální konstrukce verbalizovat:

VT 10-11: Mit der **Verhaftung** von mehr als 70.000 österreichischen Patrioten, Männern und Frauen, von denen Widerstand zu erwarten war, (...)

CT 14-15: Během těchto událostí **bylo zatčeno** více než 70 000 rakouských vlastenců, mužů a žen, od kterých se očekával odpor.

VT 315-316: Die Kritik an der Renovierung von 1981-85 **wurde** zumeist mit dem herrschenden politischen System **in Verbindung gebracht** (...)

CT 273-274: Kritika renovace z let 1981-85 **byla** většinou **spojována** s vládnoucím politickým systémem (...)

2.3.2.3 *Aktivum a pasivum*

Němčina je charakteristická vyšší mírou pasivních konstrukcí než čeština. Vzhledem k tomu, že se v našem případě jedná o text odborný, i v češtině platí, že se tento typ textů vyznačuje častějším výskytem trpného rodu, proto není nutno původní pasivní konstrukce vždy převádět do aktiva, avšak v některých případech jsem syntaktickou transpozici zvolila. Pasivum se v češtině vyjadřuje buď a) opisnou formou nebo b) zvrtným tvarem (Čechová 2000: 168).

VT 350-352: In internationalen Gremien **wurden** in den letzten Jahren neue, von der Charta von Venedig von 1964 abweichende Kriterien für die Erhaltung von Bauten der Moderne **formuliert** (...)

CT 305-306: Mezinárodní grémia v posledních letech **formulují** nová kritéria pro konzervaci modernistických staveb.

VT 76-78: Nach einem Empfang beim Bürgermeister vereinigte am gleichen Tag eine Arbeitssitzung alle Beteiligten, und **es wurde beschlossen**, daß das Kinderspital im kommenden August das Haus verlassen müsse (...)

CT 69-71: Po přijetí u primátora **se** ještě téhož dne na pracovní schůzce **všichni zúčastnění shodli** na rozhodnutí, že dětská nemocnice bude muset v nadcházejícím srpnu budovu opustit (...)

2.3.2.4 *Interpunkce*

Dvojtečka, pomlčka, středník

Ve výchozím textu se hojně vyskytují složitější souvětí oddělená dvojtečkou, popř. dvojtečka předcházela výčtu. Výjimkou nejsou ani vsuvky oddělené čárkami, závorkami nebo pomlčkami. Užití interpunkčních znamének jsem v překladu měnila pouze v případě, že se jejich užití v daném případě neslučovalo s českými normami či územ nebo bránilo srozumitelnosti textu pro cílového čtenáře. Na některých místech jsem dvojtečku nahradila pomlčkou, čárkou, nebo jsem od sebe věty oddělila.

VT 131-134 Bauliche Veränderungen, die offenbar im wesentlichen aus der Zeit der Okkupation stammen, wurden auf die ursprünglichen Maße „rückgebaut“, also entfernt: Die Erhöhung des Rauchfangs, die Vermauerung des Durchblicks zwischen Garage und Haupthaus, (...)

CT 115-117: Stavební úpravy, které zřejmě pocházely z doby okupace, byly „vráceny“ do původního stavu, tedy odstraněny. Jednalo se o vyvýšení komínu, zazdění průhledu mezi garáží a hlavním domem, (...)

VT 266-269: Der Rat der Stadt Brünn ging darauf nicht ein. Dennoch folgte am 20.1.1994 der entscheidende Beschluß: Das Haus Tugendhat soll in der Verwaltung des Museums der Stadt Brünn öffentlich zugänglich gemacht und denkmalpflegerisch instandgesetzt werden.

CT 225-227: Činnost spolku rozhodně nebyla pro první úspěch bez významu – 16. září 1993 rozhodla Rada města Brna o využití vily Tugendhat pro kulturní účely a o pokračování v rekonstrukci.

V některých případech jsem pro snadné porozumění a přehlednost dvojtečku nebo pomlčku doplnila, i když se v původním textu nenacházela:

VT 196-198: Eine besondere Leistung bietet aber die Auseinandersetzung mit technischen Einrichtungen. Die Hebevorrichtung für die Fenster wurde als technisches Denkmal ebenso restauriert wie (teilweise) die Klimaanlage, sogar die Motoren wurden nicht erneuert, sondern repariert.

CT 173-175: Za velmi povedené se dá však považovat řešení renovace technického vybavení: K elektrickému spouštěcímu zařízení oken bylo při obnově přistupováno jako k technické památce, stejně jako (z části) v případě klimatizačního systému – motory nebyly vyměněny, ale opraveny.

Pomlčkou jsem taktéž v některých případech nahrazovala čárku ohraničující větu vloženou, opět z důvodu přehlednosti v mnohdy komplikované větě stavbě:

VT 220-223: Die originalen Oberflächen der mit Furnier beschichteten Türen, Einbauschränke und Bücherregale (Rio-Palisander, Zebrano, Makassar-Ebenholz) sind, soweit ohne Untersuchung zu beurteilen, glücklicherweise zurückhaltend, aber mit modernen handwerklichen Methoden und Materialien renoviert.

CT 192-194: Původní povrchy dýhou potažených dveří, vestavěných skříní a knihoven (palisandr rio, zebrano, makassarský eben) jsou – nakolik to lze bez zkoumání posoudit – naštěstí střídme, ovšem renovované moderními řemeslnými postupy a materiály.

Ve výše uvedeném příkladě také můžeme pozorovat příklad vynechání středníku v převodu kompozita *Makassar-Ebenholz* na český ekvivalentní *makassarský eben*, což se opakovalo na více místech v textu.

Uvozovky

Uvozovky mohou v obou jazycích indikovat buď přímou řeč, ironii, název, citaci, výrazy cizího prostředí, nespisovné výrazy, výklady významů slov apod.¹¹ Užívání uvozovek v němčině se odlišuje od toho českého, proto bylo zapotřebí v cílovém textu jejich formu sjednotit dle české normy. Zvolila jsem jednotné užívání uvozovek základního typu 99 66, tedy dvojité „“. „Ostatní typy uvozovek (v první řadě jednoduché, až v druhé řadě boční) se užívají především tehdy, pokud potřebujeme do uvozeného textu vložit ještě další uvozovky (např. v případě přímé řeči uvnitř přímé řeči).“¹²

VT 121-127: *Wie Christiane Kruse berichtet, geht aus einem 1969 aufgenommenen Protokoll hervor, „daß Frau Müller Roder selbst die Wiederherstellung der ursprünglichen Bruchsteinterrasse in flachen, behauenen Steinen empfahl, (...) Von der dürftigen Bepflanzung abgesehen, ist die Terrasse somit wohl im Prinzip ‚richtig‘ rekonstruiert worden“.*

CT 107-111: *Jak uvádí Christiane Kruse, z protokolu pořízeného v roce 1969 vyplývá, „že sama paní Müllerová Roderová doporučila rekonstruovat původní terasu z plochých tesaných lomových kamenů, (...) Pomineme-li nuznou výsadbu, byla terasa zrekonstruována v zásadě ‚správně‘.“*

V některých případech jsem uvozovky v překladu neponechala z důvodu nadbytečnosti. V češtině je dále také pravidlem, že „je-li v uvozovkách celá věta, píše se druhé uvozovací znaménko na konci věty až za příslušným interpunkčním znaménkem (tečkou, čárkou, vykřičníkem, otazníkem)“¹³, což v němčině neplatí:

VT 371-373: *„So viel wie möglich von der originalen Substanz zu erhalten, auf die Anpassung der Bauten an heutige DIN-Normen zu verzichten und die geschädigten Bauteile zu reparieren statt auszutauschen“.*

CT 322-324: *„Zachovat co nejvíce z původní hmoty, nepřizpůsobovat stavby dnešním normám DIN a poškozené prvky opravovat namísto jejich nahrazování.“*

Datum

Ve výchozím textu jsou data psána nejednotně, tedy pokaždé v jiné formě např. *17. Januar 1969, 16.9 1993, 27.02.1946*. V překladu jsem formu psaní dat tedy sjednotila a používala zvolenou variantu konzistentně:

¹¹ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>

¹² <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>

¹³ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>

VT 38-42: Nach der Okkupation der gesamten Tschechoslowakei am **15. März 1939** erfolgte am **4. Oktober 1939** völkerrechtswidrig die formale Beschlagnahme des Hauses durch die GESTAPO, am **12. Januar 1942** wurde – ebenso völkerrechtswidrig und damit nichtig – das Großdeutsche Reich als Eigentümer im Grundbuch der Stadt Brünn eingetragen. Am **27.02.1946** wurde das Haus unter staatliche Treuhandverwaltung gestellt.

CT 36-39: Po okupaci Československa dne **15. března 1939** byla vila v rozporu s mezinárodním právem **4. října 1939** formálně zkonfiskován gestapem a **12. ledna 1942** zapsána do pozemkové knihy města Brna jako majetek Velkoněmecká říše – rovněž protizákonně, a tedy neplatně. **27. února 1946** byla vila svěřen národní správě.

2.3.2.5 Slovosled

V obou jazycích je syntaktické pořadí dáno gramatickými pravidly, uspořádání větných členů tedy není libovolné. „Slovosled slovního spojení nebo věty je buď předem daný, ustálený, fixní, anebo je aktuální (jde o tzv. aktuální členění), tj. takový, který podléhá aktuálnímu komunikačnímu záměru daného slovního spojení či dané věty.“ (Štícha 2015: 126) V takovém případě se větná stavba se v češtině řídí dle zmíněného AČV. „Hlavním prostředkem vyjádření aktuálního členění (...) je slovosled a větosled. Nejdůležitějším principem českého (do jisté míry volného) slovosledu je princip významový, projevující se v aktuálním členění a rozpracovaný v teorii výpovědního (komunikačního) dynamismu.“ (Čechová 2000: 262) Dle Čechové (2000: 259) výpověď, chceme-li věta, se v důsledku zapojení do tohoto členění zpravidla dělí do dvou částí: jedna část (většinou začátek výpovědi) se do kontextu zapojuje tím, že jistými prostředky opakuje něco v předchozího kontextu nebo pojmenovává něco z realizované situace promluvy. Druhá část výpovědi přináší novou informaci. První část nazýváme téma a druhou réma. „Téma i réma můžeme pokládat za dvě dílčí komplementární komunikativní funkce výpovědi, kterých nabývají různé části věty, když je zařazena do kontextu jako jeho součást s platností výpovědi.“¹⁴ Oproti tomu slovosled fixní nepodléhá žádným komunikačním okolnostem, řídí se souborem pevně daných (fixních) pravidel lineárního uspořádání slov v syntaktických strukturách. (Štícha 2015: 126) Dle Štíchy (2015: 127) je obecně známo, že právě fixní slovosled se v němčině uplatňuje mnohem výrazněji, než v češtině. Z tohoto však nelze vyvozovat, že je česká syntaxe „volná“. Tato „volnost“ se týká pouze možnosti umístit slova na libovolné místo ve větě, ovšem ve shodě s AČV. Při překladu tak mnohdy docházelo ke změně slovosledu dle možností AČV, které čeština nabízí mnohem výrazněji než němčina.

¹⁴ <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=1615>

2.3.3 Pragmatická rovina

2.3.3.1 Fotografie, materiály, popisky, poznámky

Jak bylo zmíněno již v předchozí části práce, výchozí text disponuje doprovodnými fotografiemi včetně popisků a odkazů na doprovodné materiály (včetně fotografií v příloze knihy) a poznámky (obsáhlý poznámkový aparát přiložený za každou kapitolou), které jsem se rozhodla v překladu vynechat, jelikož nejsou nezbytné pro pochopení textu a ponechané odkazy by tak mohly být pro cílového čtenáře matoucí. Z pragmatického hlediska tak v překladu ani neuvádím odkazy na fotografie, materiály a zdroje, které jsou v původním komunikátu součástí textu. V případě, že by byly ponechány doprovodné materiály i odkazy na ně, bylo by třeba přeložit doprovodné popisky k fotografiím i několik stran dlouhé poznámky za kapitolou.

2.3.3.2 Aktuálnost

Vzhledem k tomu, že výchozí text je součástí publikace vydané v roce 1998, od té doby se udála řada dalších událostí a změn, které ovlivnily dnešní podobu vily (např. kompletní obnova a restaurace vily v letech 2010-2012) a podmínky ohledně jejího zachování i současného fungování. Pro účely této práce i vzhledem ke zvolené překladatelské strategii jsem tyto informace do překladu nedoplňovala a nikterak neaktualizovala, z pragmatického hlediska by bylo při další práci s přeloženým textem vhodné informovat se o aktuálním stavu vily, např. v paralelní české literatuře vydané později, mým doporučením je již dříve zmíněná publikace *Vila Tugendhat: Mies v Brně* z roku 2017 viz *Seznam použité literatury a zdrojů*.

2.4 Překladatelské posuny

Jak uvádí Gromová (2009: 56), v procesu překládání vznikají posuny, tedy změny, které jsou výsledkem interpretačního procesu překladatele. Posun v překladu však nemusí znamenat, že není věrný originálu. Při překladu jsou posuny nezbytné vzhledem k jazykovým i kulturním rozdílům. (Gromová 2009: 56) Vilikovský (2002: 42) posuny vidí jako jev nevyhnutelného překódování informace do odlišeného znakového (jazykového) systému – při zachování invariantu informace však nejde chybný posun. Dle Popoviče (Popovič podle Vilikovského 2002: 42) existují čtyři typy posunů: konstituční, individuální, tematický a negativní. Uvádí, že ke konstitučnímu posunu dochází nevyhnutelně z důvodu rozdílů mezi oběma jazyky, individuální je způsobem individuálními odchylkami motivovanými výrazovými sklony a idiolektem překladatele. K tematickému posunu dochází náhradou originálních reálií,

výrazových spojení a idiomů domácími prvky. Negativní posun znamená chybu v překladu a vzniká v důsledku nepochopení originálu. Příčinou může být neznalost jazyka nebo nerespektováním pravidel ekvivalence. (Popovič podle Vilikovského 2002: 43)

V souvislosti s individuálními posuny pojednává Levý (2012: 132) o intelektualizaci. Ta vychází ze základní snahy překladatele přiblížit dílo domácímu čtenáři a usnadnit mu porozumění textu. Levý na tomto místě uvádí tři typy intelektualizace: zlogičťování textu, vykládání nedorečeného a formální vyjadřování syntaktických vztahů. Ke zlogičťování dochází, když překladatel osvětluje místa, která se mu zdají být nelogická či nezvyklá. Vykládáním nedorečeného vykládá překladatel naplno myšlenky, které jsou v původním textu pouze naznačeny či konkrétně neurčeny. V případě, že překladatel vysvětluje a naplno vyslovuje vztahy mezi myšlenkami původně skrytých v syntaxi, dochází k formálnímu vyjadřování syntaktických vztahů. Často tak vzniká více podřadných spojení než v původním textu. (Levý 2012: 132-135) Dalším posunem může být explikace, kterou Gromová (2009: 61) popisuje jako „nadbíhání“ příjemci za účelem větší komunikativnosti textu.

2.4.1 Intelektualizace

Pro intelektualizaci bychom se měli rozhodovat pouze v případech, ve kterých by recipientovi nemuselo být jasné, co daný název označuje. Jednotlivé druhy jsme si již popsali, nyní si uvedeme pár příkladů, které se objevily při překládání našeho textu.

2.4.1.1 Zlogičťování

Zlogičťovat jsem se rozhodla se záměrem větší srozumitelnosti či stylistické vhodnosti v cílovém textu, a to v případech, kdy jsem vyvodila logický závěr vyplývající z některých nepříliš jasných pasáží výchozího textu:

VT 29-30: Es ist verständlich, daß bei der notwendigen Auswahl der Möbelstücke jene **bevorzugt wurden**, die mit dem täglichen Lebenszusammenhang am engsten verbunden waren

CT 28-29: Je pochopitelné, že při nezbytném výběru **Fritz Tugendhat upřednostnil** nábytek nejvíce spjatý s každodenním životem rodiny (...)

VT 162-164: Der ursprüngliche Boden aus gelblich-weißem bzw. hellgrauem Korklinoleum, der wahrscheinlich nach dem Kriege in allen Räumen erneuert wurde, **besteht nun aus einem weißen, nicht lichtbeständigen PVC** (...)

CT 142-144: Původní podlahu ze žlutobílého, resp. světle šedého korkového linolea, které bylo pravděpodobně po válce obnoveno ve všech místnostech, **nahradilo bílé, barevně nestálé PVC (...)**

2.4.1.2 *Explikace*

Jelikož jsem v paralelní literatuře (Černá, Černoušková 2017: 162) dohledala detaily k této výpovědi, zvolila jsem v této pasáži explikaci, jelikož původní výraz při převodu do češtiny nezněl příliš logicky:

VT 68-70: „*Um das Interesse einer breiten Öffentlichkeit zu wecken, **brachte** F. Kalivoda im Dezember 1968 die große Westberliner Mies van der Rohe – Ausstellung nach Brünn, wo sie im Künstlerhaus gezeigt wurde.*

CT 63-65: „*Aby vzbudil zájem široké veřejnosti, **zajistil** F. Kalivoda v prosinci 1968 **zapůjčení** velké západoberlínské výstavy Miese van der Rohe do brněnského Domu umění, kde byla prezentována.*“

2.4.1.3 *Formální vyjadřování syntaktických vztahů*

K formálnímu vyjadřování syntaktických vztahů jsem se na některých místech rozhodla se záměrem vyšší cílového koherence a koheze textu např.:

VT 145-146: Dennoch wäre eine neuerliche Rekonstruktion nicht erstrebenswert. Den Regenwäldern sollte durch Ausbeutung seltener Hölzer nicht weiter Schaden zugefügt werden.

CT 126-128: S ohledem na to, že by neměly být dále ničeny deštné pralesy skrze těžbu vzácných dřevin, by byla i přes tyto nepřesnosti nová rekonstrukce nežádoucí.

VT 193-195: Solche handwerklichen Methoden der Reparatur sind aber bis heute in allen Ländern zu finden. Die Hochschulausbildung von Restauratoren für Steinobjekte und für Möbel hat sich in Europa erst spät entwickelt, in Deutschland erst seit ca. 1988.

CT 168-171: Vzhledem k tomu, že univerzitní vzdělávání restaurátorů kamenných objektů a nábytku se v Evropě rozvinulo později, v Německu až přibližně od roku 1988, není příliš překvapivé, že s podobnými řemeslnými způsoby oprav se můžeme všude po světě setkat až dodnes.

2.4.2 Vynechávka

V některých případech překlad vyžadoval vynechání pro českého čtenáře nadbytečných informací např.:

VT 72-75: „(...) Am 17. Januar 1969 fand in Brünn ein Vortragsabend statt, auf dem nach F. Kalivoda und dem **tschechischen** Nationalkünstler Bohuslav Fuchs, Dirk Lohan, der Enkel von Mies van der Rohe, und ich das Wort ergriffen.(...)“

CT 67-68: „(...) 17. ledna 1969 se v Brně konal přednáškový večer; na němž po F. Kalivodovi a národním umělci Bohuslavu Fuchsovi vystoupil Dirk Lohan, vnuk Miese van der Rohe, a já. (...)“

2.4.3 Přidávání

Jak již bylo zmíněno v předchozí části práce, s ohledem na přiblížení překladu cílovému čtenáři jsem na některých místech (viz předchozí část práce: *Toponyma; Chrématonyma; Termíny a reálie*) doplnila informace, které jsou známe pro čtenáře originálního textu, avšak českému čtenáři samy o sobě nic neříkají:

VT 12: (...) am Wiener Heidenplatz (...)

CT 12: (...) na vídeňském **náměstí** Heidenplatz (...)

VT 15: (...) sogenannten Anschluß von Osterreich

CT 13-14: (...) došlo k tzv. anšlusu (**připojení**) Rakouska

Doplněnou informaci v následujícím příkladě jsem přidala po dohledání v knize *Mies v Brně, Vila Tugendhat* (Černá, Černoušková 2017: 140) jelikož mi původní sdělení nedávalo příliš smysl a pro čtenáře by mohlo být matoucí:

VT 22-23: Fritz Tugendhat hielt sich aus beruflichen Gründen auch nach der Emigration noch längere Zeitspannen in seinem Brünnner Haus auf.

CT 22-23: Fritz Tugendhat se z profesních důvodů ve své brněnské vile ještě delší dobu zdržoval i po emigraci **zbytku rodiny, vilu opustil jako poslední.**

3 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit komentovaný překlad vybrané kapitoly z dosud nepřeložené publikace *Ludwig Mies van der Rohe - Das Haus Tugendhat* (1998). Dle stanoveného zadání byla nejprve provedena překladatelská analýza výchozího textu, na jejímž základě byly vyplývající poznatky zohledněny při samotném procesu tvorby funkčně ekvivalentního překladu. Zvolená překladatelská metoda i strategie určila východisko pro řešení konkrétních překladatelských problémů, které během překladu vyvstaly. Uvedeny byly jak překladatelské problémy vyplývající z odlišnosti českého a německého jazykového systému, tak i z individuálních charakteristik textu, jejichž řešení vedlo ke zmíněným překladatelským posunům. Záměrem jistě nebyl výčet všech provedených překladatelských řešení, avšak pouze vymezení jejich typologie, která byla znázorněna prostřednictvím konkrétních příkladů. Při překladu jsem se vzhledem k dané strategii snažila co nejvěrněji zachovat původní jazykovou i žánrově-stylistickou formu originálního komunikátu, avšak hlavním kritériem pro mě byla srozumitelnost pro cílového čtenáře a zachování funkce textu i za cenu občasného vědomého využití odlišných jazykových prostředků. Odborný styl textu, mnohdy komplikovaný syntax i bohatá terminologie z oblasti architektury i historie přede mě postavily značnou výzvu. Myslím si však, že díky odborným konzultacím i paralelní literatuře jsem se v daném tématu zvládla náležitě zorientovat a pevně věřím, že se mi podařilo vytvořit funkční překlad, který by bylo dle stanovené hypotetické zakázky možné dále využít.

4 Bibliografie

4.1 Primární zdroj

HAMMER-TUGENDHAT, Daniela a Wolf TEGETHOFF, ed. *Ludwig Mies van der Rohe - das Haus Tugendhat*. Wien: Springer, 1998. ISBN 3-211-83096-0.

4.2 Sekundární zdroje

4.2.1 Tematická literatura

ČERNÁ, Iveta a Dagmar ČERNOUŠKOVÁ, ed. *Vila Tugendhat: Mies v Brně*. 2. rozšířené vydání. Brno: Muzeum města Brna, 2017. SDC-VT. ISBN 978-80-86549-72-9.

4.2.2 Lingvistické a translatologické příručky

ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 8085866579.

EROMS, Hans-Werner, 2014. *Stil und Stilistik: Eine Einführung*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Berlin: Erich Smidt Verlag.

GROMOVÁ, Edita (2009). *Úvod do translatologie*. Nitra: UKF v Nitre. ISBN 978-80-8094-627-2.

JAKOBSON, Roman a Miroslav ČERVENKA. *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995. Artes et litterae. ISBN 80-85787-83-0.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

NORD, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 2., neu bearbeitete Aufl. Heidelberg: J. Groos, 1991. ISBN 3-87276-649-x.

NORD, Christiane, 2005. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. 2. vydání. Amsterdam – New York: Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9

ŠTÍCHA, František, 2015. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2378-0.

VILIKOVSKÝ, J. *Preklad ako tvorba*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984. ISBN 80-237-3670-1

4.2.3 Internetové zdroje

Český národní korpus – InterCorp – němčina, čeština [online]. Verze 15. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2023-04-10–2023-07-23]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

Český národní korpus – SYN2020. 2020. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [cit. 2023-04-13–2023-07-24]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

DANEŠ, František. *Typy tematických posloupností v textu (na materiále českého textu odborného)*. In: Slovo a slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1615>

Duden [online], 2023. Bibliographisches Institut [cit. 2023-04-05–2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.duden.de/woerterbuch>

HLADKÁ, Zdeňka, 2017. MULTIVERBIZACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MULTIVERBIZACE>

Internetová jazyková příručka (2008–2023) [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR [cit. 2023-04-03–2023-07-25]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

JELÍNEK, Milan, 2017. KONDENZACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONDENZACE>

KNAPPOVÁ, Miroslava. *K překládání osobních jmen*. In: Naše řeč. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR [cit. 2023-07-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6399>

PODHOLOVÁ VARYŠOVÁ, Eliška: *Výstavní kolonie Werkbundu jako předmět památkové ochrany*. In: Zprávy památkové péče [online]. © Národní památkový ústav, 01.03.2020. [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2020/01/06.pdf>

SCHNEIBERGOVÁ, Martina. *Überwältigender Raum moderner Architektur*. In: Radio Prague International [online]. © 1997-2023, 23.04.2013. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <https://deutsch.radio.cz/ueberwaeltigender-raum-moderner-architektur-daniela-hammer-tugendhat-ueber-die-8546015>

Über uns. Springer In: Springer Nature [online]. © 2023 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.springer.com/de/ueber-springer>

Vila Tugendhat [online]. Brno: Oddělení Muzea města Brna, © 2010-2023 Vila Tugendhat, [cit. 2023-03-05–2023-07-22]. Dostupné z: <https://www.tugendhat.eu>

4.2.4 Osobní konzultace

Osobní konzultace s Ing. Romanem Sukem, z období 11. 6. – 20. 7. 2023

5 Přílohy

5.1 Výchozí text